

TULEVAISUUSVALIOKUNTA
TEKNOLOGIAN ARVIOINTEJA 18

**VÄLITTÄVÄ, KANNUSTAVA JA LUOVA
SUOMI**

Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin

EDUSKUNNAN KANSLIAN JULKAISU 4/2004

VÄLITTÄVÄ, KANNUSTAVA JA LUOVA SUOMI

Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin

Pekka Himanen

Lisätietoja:

Tutkija Ulrica Gabrielsson

Tulevaisuusvaliokunta, 00102 Eduskunta

Puh. (09) 432 2183, faksi (09) 432 2140

Sähköposti: ulrica.gabrielsson@eduskunta.fi

www.eduskunta.fi

ISBN 951-53-2617-6 (nid.)

ISBN 951-53-2618-4 (PDF)

ISSN 1239-1638

Esipuhe

Tulevaisuusvaliokunta aloitti lokakuussa 2003 työn tietoyhteiskunnan tulevaisuuden syvien haasteiden kartoittamiseksi. Valiokuntaa yhdisti havainto, että suomalainen tietoyhteiskuntakehitys on kriittisessä vaiheessa, jossa tarvitaan uudenlaisia rohkeita toimia.

Valiokunta pyysi filosofian tohtori Pekka Himasta (Helsinki Institute for Information Technology) vetämään hankkeen tutkimuksellista puolta ja kirjoittamaan tältä pohjalta valiokunnalle katsauksen maamme tietoyhteiskunnan avainhaasteista sellaisessa tiiviissä ja konkreettisesti muodossa, jonka pohjalta voitaisiin käydä käytännön keskustelua tarvittavista poliittisista toimenpiteistä. Valiokunta oli hyvin tyytyväinen, kun Himanen tarttui tehtävään yhteistyössä valiokunnan jäsenten kanssa. Himanen on kansainvälisesti tunnetuimpia tietoyhteiskunnan tutkijoita, jonka aihetta käsitteleviä tutkimuksia on julkaistu jo 19 kielellä Kiinasta Brasiliaan. Hän on myös aiemmin toiminut useiden kansainvälisten ja kansallisten tahojen korkean tason asiantuntijana.

Valiokunnan delegaatiolla oli syksyllä 2003 mahdollisuus tehdä opintomatka Kaliforniaan, Berkeleyn yliopistoon. Seminaari professori Manuel Castellsin ja hänen laitoksensa tutkijoiden kanssa oli avartava ja mieleenpainuva.

Hankkeen aikana on kuultu lisäksi suurta joukkoa muitakin asiantuntijoita niin ulkomailta kuin kotimaasta, ja haluamme lausua heille kaikille kiitoksen. Nyt toukokuussa 2004 käsillä oleva julkaisu on Himasen loppuraportti. Haluamme kiittää Himasta erinomaisesta pitkästä yhteistyöstämme ja hänen kirjoittamasta erittäin mielenkiintoisesta ja ravistelevasta raportistaan. Toivomme, että raportti *Välittävästä, kannustavasta ja luovasta Suomesta* on osaltaan synnyttämässä hyvää keskustelua maamme tietoyhteiskunnan tulevaisuuden eteen tarvittavista käytännön teoista.

Tulevaisuusvaliokunta vie suomalaisen tietoyhteiskuntamallin arvioitavaksi kansainväliselle foorumille heinäkuussa 2004 osana Kansainvälisen hallintotieteen instituutin IIAS:n 26. kansainvälistä konferenssia 14.–18.7.2004. Teemana on SCANNING OUR FUTURE IN E-GOVERNANCE, E-Governance: challenges and opportunities for democracy, administration and law. Suomen osuuden (FINNISH PANEL, Parliaments and e-governance) tavoitteena tässä parlamentarisessa konferenssin osuudessa on esitellä suomalaista tietoyhteiskuntamallia tulevaisuuspolitiikan näkökulmasta, mutta myös verrata sitä muiden maiden tavoitteisiin ja ratkaisuihin. Himasen raportti on kansainvälisen arvioinnin pohjana. Tarkoitus on myös hahmottaa siirtymää tietoyhteiskunnasta bioyhteiskuntaan.

Helsingissä 4.5.2004

Jyrki Katainen
Tulevaisuusvaliokunnan puheenjohtaja

SISÄLLYSLUETTELO

Katsauksen tehtävä	1
Globaalit trendit.....	2
Kehityksen skenaariot	4
Suomen arvot.....	6
Yhteiskunnalliset avainkäsitteet	9
1. Luova talous	9
2. Luova hyvinvointiyhteiskunta	17
3. Inhimillisesti mielekäs kehitys	23
4. Globaali kulttuuri	27
Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista	33
Kirjallisuusviitteet.....	336

Katsauksen tehtävä

Tämän katsauksen tehtävä on arvioida tietoyhteiskunnassa vuoteen 2010 ulottuvia syviä haasteita, joihin menestyksellisesti vastaamiseksi Suomen on toimittava jo nyt. Tietoyhteiskunta ymmärretään tässä sanan laajassa mielessä (perustuen Manuel Castellsin ja Pekka Himasen teoreettiselle työlle; ks. tarkemmin Castells 2000a, 2000b, 2004; Castells ja Himanen 2002). Pelkistäen ilmaistuna tietoyhteiskunta tarkoittaa **vuorovaikutukselle perustuvaa luovuuden yhteiskuntaa**. Tietoyhteiskunnassa olennaisinta ei ole uusi tekniikka, vaan uusi toimintatapa.

Teoreettisesta näkökulmasta ilmaisten avainkäsitteitä ovat *verkostomainen organisaatiomuoto* ja *innovaatioille perustuva kasvu*. ”Uuden talouden” hypestä poiketen nimenomaan innovaatioille perustuva tuottavuuden kasvu on informaatiotalouden ydin. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että viime vuosina kasvun takana ovat olleet yhä enemmän teknologiset innovaatiot yhdistettynä verkostomaiseen organisaatiomuotoon (Sichel 1997; Jorgerson ja Stiroh 2000; Jorgenson ja Yip 2000; Brynjolfsson ja Hitt 2000; Castells 2001; Koski ym. 2002).

Vastaavasti työmarkkinat ovat muuttumassa verkostomaisemmiksi ja niilläkin innovatiivisuuden rooli on kasvamassa. Robert Reichin sanastolla ilmaisten rutiinistyön määrä on koko ajan vähenemässä ja symbolis-analyttisen sekä vuorovaikutustyön merkitys kasvaa (Reich 1991; ks. työmarkkinoiden muutoksesta myös Carnoy 2000; Benner 2002). Richard Floridan sanastossa niitä lähellä ovat luovan työn ja palvelutyön käsitteet (Florida 2002). Tässä mainittu luova työ/symbolis-analyttinen työ perustuu nimenomaan luovaan ongelmanratkaisuun (tai luovaan uusien ongelmien keksimiseen). Mutta myös vuorovaikutukselle perustuvassa työssä luovan komponentin rooli korostuu. Luovuus on ymmärrettävä sanan laajassa mielessä: luovuus ei rajaudu vain ensimmäisenä mieleen tuleviin töihin, kuten vaikka taiteilijaan, tutkijaan tai insinööriin, vaan luovuutta voi yhtä hyvin olla

ihmisten vuorovaikutuksessa, kädentaidoissa jne.

Tässä katsauksessa aiheena olevan vuorovaikutukselle perustuvan luovuuden yhteiskunnan lähestymistapa on laajempi kuin hallituksen tietoyhteiskuntaohjelman perspektiivi (Hallituksen tietoyhteiskuntaohjelma 2004). Katsauksessa on pyritty tekniikan tason sijaan korostamaan globaalin tietoyhteiskunnan tuomaa yhteiskunnan perusrakenteiden muutostarvetta. Koska teknisen tason haasteet on lueteltu kohtalaisen hyvin hallituksen ohjelmassa, tässä katsauksessa ei päällekkäisyyden välttämiseksi toisteta niitä.

Käsillä olevan katsauksen näkemys on, että tietoyhteiskunnan kehittämisessä kriittisin taso on yhteiskunnan syvien rakenteiden kehittäminen ja siihen on kohdistettava nyt akuuttia huomiota (vrt. Castells ja Himanen 2002). Tietoyhteiskunnan ohjelma ei ole sama kuin *tietoverkko*-ohjelma. Teknisen tason kehittämisestä on apua vasta, kun se yhdistyy syviin muutoksiin. Koska ”tietoyhteiskunta”-sana tuo monille yhä mieleen ensimmäiseksi teknisen (pinta)tason kysymykset, on hyvä vielä erikseen korostaa, että tässä katsauksessa painotetusta syvätason rakenteiden lähestymistavasta johtuen katsauksen ulkopuolelle jäävät mm. seuraavat sinänsä tärkeät teemat (jotka sisältyvät lisäksi jo hallituksen tietoyhteiskuntaohjelmaan):

- laajakaistayhteydet (ml. kirjastot verkko-paikkoina)
- tietoturva (esim. virukset, roskaposti, yksityisyys)
- julkisen sektorin sähköinen asiointi (ml. erilaiset portaalit).

Käsillä oleva katsaus ei ole myöskään futurologinen tarkastelu. Tälle katsaukselle on valittu aikaperspektiiviksi vuoteen 2010 nähtävissä olevat, jo voimakkaasti käynnissä olevat muutostrendit, joihin onnistuneesti vastaaminen edellyttää ennakoivaa toimintaa kahden vuoden sisällä. Lähestymistavaksi on valittu riittävä konkreettisuus. Valittu aikajänne ja konkreettinen ote johtuvat myös Suomen tietoyhteiskunnan kriittisestä nykytilasta: Suomi on pärjännyt viime aikoihin asti hyvin, ja kymmene yhdistää hyvinvointivaltio ja tietoyh-

teiskunta on nauttinut kansainvälistä mainetakin (juuri tätä yhdistelmää on kutsuttu ”Suomen malliksi”; ks. Castells ja Himanen 2002). Kuitenkin viimeisen kahden vuoden aikana maassamme on jääty liialliseen itsetyytyväisyyden tilaan ja kehityksen dynaamisuus on kadonnut. Suomi on nyt kriittisessä vaiheessa, josta se voi rohkeiden uudistusten kautta nousta jälleen ylös tai paikalleen pysähtymälä jäädä hitaasti muista maista jälkeen.

Tämä katsaus esittää alueet, joilla toimenpiteitä tarvitaan (mukaan lukien 25 konkreettista ehdotusta). Se ei kuitenkaan ole varsinainen käytännön toimenpiteiden toteutussuunnitelma, vaan ehdottaa niitä tahoja, joille näiden toimenpiteiden yksityiskohtainen suunnittelu ja itse toteutus kuuluisi. Toimenpiteet on myös tarkoitettu kokonaisuudeksi, jossa esimerkiksi luovaan talouteen liittyvät ehdotukset edellyttävät tasapainoiseksi toteuttamiseksi luovan hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisen jne.

Yhteenvetäen: Suomella on vuosien tietoyhteiskuntakehityksen ansiosta hyvä pohja, mutta ei voida ajatella, että tietoyhteiskuntamme on jo rakennettu. Tietoyhteiskunnallamme – Suomen mallilla – on vähintään yhtä suuret haasteet edessä kuin takana ja nämä vaativat välitöntä toimintaa. Näihin haasteisiin vastaaminen merkitsee nyt **välittävän, kannustavan ja luovan Suomen** rakentamiseen tarttumista. **Tämä on hyvinvointivaltiomme puolustamista globaalissa tietoyhteiskunnassa eli mallimme version 2.0 rakentamista.**

Globaalit trendit

Globaalissa tietoyhteiskuntakehityksessä voidaan vuoteen 2010 ulottuen erottaa erityisesti seuraavat kymmenen jo voimakkaasti käynnissä olevaa suurta trendiä (ks. tarkemmin Castells 2000a, 2000b, 2004; Himanen 2001, 2004c; Castells ja Himanen 2002):

1. Kansainvälisen verokilpailun koveneminen
2. Globaali uusi työnjako
3. Väestön ikääntyminen
4. Hyvinvointivaltion paineiden kasvu
5. Tietoyhteiskunnan kakkosvaihe
6. Kulttuurialojen nousu
7. Bioalan nousu
8. Alueellinen keskittyminen
9. Globaalin kuilun syveneminen
10. Häätötilan kulttuuri

Näiden trendien tarkempaa sisältöä voi kuvata seuraavasti:

1. Kansainvälisen verokilpailun koveneminen

Maat kilpailevat investoinneista ja osaajista yhä enemmän verotusta alentamalla.

2. Globaali uusi työnjako

Rutiinituotanto siirtyy halvempiin maihin (”Kiina-ilmiö”). Erityisesti Aasiassa Kiina ja Intia ovat voimakkaassa nousussa, mutta nousuihin suuriin maihin kuuluvat myös mm. Indonesia, Pakistan, Venäjä ja Brasilia. Kehittyneimmissä maissa rutiinistyöllä ei ole juuri tulevaisuutta, vaan niiden on erikoistuttava korkeampaan osaamiseen perustuvaan luovempaan työhön, jossa tuottavuus paranee sekä jalostusarvon lisäämisen että tuotantoprosessien kehittämisen kautta. Samalla nousevat suuret kehitysmaat tarjoavat uudet isot markkinat kehittyneiden maiden tuotteille ja

merkitsevät seuraavaa taloudellisen kasvun vaihetta.

3. Väestön ikääntyminen

Euroopassa väestön ikääntyminen on yksi isoimmista kehityksistä. Jos Suomessa nykytrendit jatkuvat, vuonna 2030 joka neljäs suomalainen on yli 65-vuotias ja vain joka kuudes alle 15-vuotias, kun vielä 1950-luvulla melkein joka kolmas oli alle 15 vuotta ja vain joka neljästoista yli 65 vuotta. Jo vuonna 2020 suurin yksittäinen ikäryhmä on 73–74-vuotiaat naiset, kun se vuonna 1996 oli 48–49-vuotiaat miehet. Olemme siirtymässä ”nuorten Suomesta” nykyisen ”keski-ikäisten Suomen” kautta ”eläkeläisten Suomeen”. Tähän on pitkälti siirrytty jo vuonna 2010, jolloin työvoiman määrä on jo rajussa laskussa.

4. Hyvinvointivaltion paineiden kasvu

Väestön ikääntyminen johtaa sekä suorien kustannusten että huoltosuhteen kautta hyvinvointivaltion rahoitusongelmiin. Samalla koventuva globaali verokilpailu ja globaali uusi työnjako lisäävät paineita leikata hyvinvointivaltiota. Hyvinvointivaltion tulevaisuus on mahdollinen vain sen tuottavuutta innovaatioiden kautta parantamalla. Hyvinvointivaltion tulevaisuus on luova hyvinvointiyhteiskunta.

5. Tietoyhteiskuntakehityksen kakkosvaihe: teknologisesta kehityksestä yhteiskunnalliseen kehitykseen

Tietoyhteiskunnan 1. vaiheessa kehitettiin erityisesti sen teknistä tasoa, kuten verkkoyhteyksiä. Alkaneessa tietoyhteiskunnan 2. vaiheessa teknisen tason kehittäminen jatkuu, mutta kehitys muuttuu laajemmin yhteiskunnalliseksi kehittämiseksi, jossa pääpaino on toiminnan organisointitapojen muuttamisessa.

6. Kulttuurialojen nousu

Informaatiotalous laajenee erityisesti kulttuurialoilla, kuten musiikki, TV, elokuvat, pelit, kirjallisuus, design, oppiaineistot jne. Tähän vaikuttaa myös teknologinen konvergenssi, jossa sisältöjä digitalisoidaan ja tietotekniikka-, telekommunikaatio- ja media-alat konvergoituvat.

7. Bioalojen nousu

Informaatioyhteiskunnan seuraavassa kehitysvaiheessa bioalat nousevat. Geeniteknologia nousee IT:n lisäksi keskeiseksi teknologiaksi. Nousevia alueita ovat mm. lääketiede, bioteknologia ja hyvinvointiteknologia. Näiden merkitystä lisää mm. väestön ikääntyminen (vrt. gerontechnologia eli vanhusten elämää auttava teknologia).

8. Alueellinen keskittyminen

Maapallo on ensimmäistä kertaa historiassa ylittänyt 50 prosentin kaupungistumisasteen. Suuret osaamiskeskittymät hallitsevat yhä enemmän innovaatioita ja taloutta, sillä globaalin kilpailun huipulla oleminen edellyttää suurempia osaamisryhmiä. Alueellinen keskittyminen jatkuu ja paineet tähän lisääntyvät entisestään.

9. Globaalin kuilun syventyminen

Eriarvoisuus ja syrjäytyminen jatkavat vallitsevalla mallilla kärjistymistään sekä globaalisti että maiden sisällä. Tietoyhteiskunnan ensimmäisen vaiheen aikana 1960-luvulta 2000-luvun vaihteeseen tuloero maailman köyhimmän ja rikkaimman viidenneksen välillä tuplaantui ja on nyt noin 75:1. Kehitystä ylläpitävät erityisesti maailmankaupan vinoumat ja tiedon kuilu kehitys- ja kehittyneiden maiden välillä, ja vain korjaus näissä voi tuottaa merkittävää parannusta.

10. Häätätilan kulttuurin leviäminen

Kehityksen vauhti kiihtyy jatkuvasti ja lisää talouden volatiliiteettia sekä työelämän jatkuvaa häätätilassa toimimista. Sosiaalisten kuilujen syveneminen lisää jännitteitä, jotka lisäävät häätätilan paineita. Kehitystä luonnehtii lisääntyvä epävakaus. Tällaisessa riskiyhteiskunnassa inhimillisesti ja ympäristön kannalta kestävämmän kehityksen haasteesta tulee keskeinen.

Näiden lisäksi on luonnollisesti muitakin isoja trendejä, joita ei tässä katsauksessa sen rajauksen vuoksi käsitellä. Koko yhteiskunnan kehityksessä isoja asioita ovat mm. demokration kehitys ja ympäristön tila. Vastaavasti suuremmin tekniseen tasoon liittyen tärkeitä teemoja ovat mm. verkkoyhteyksien levittä-

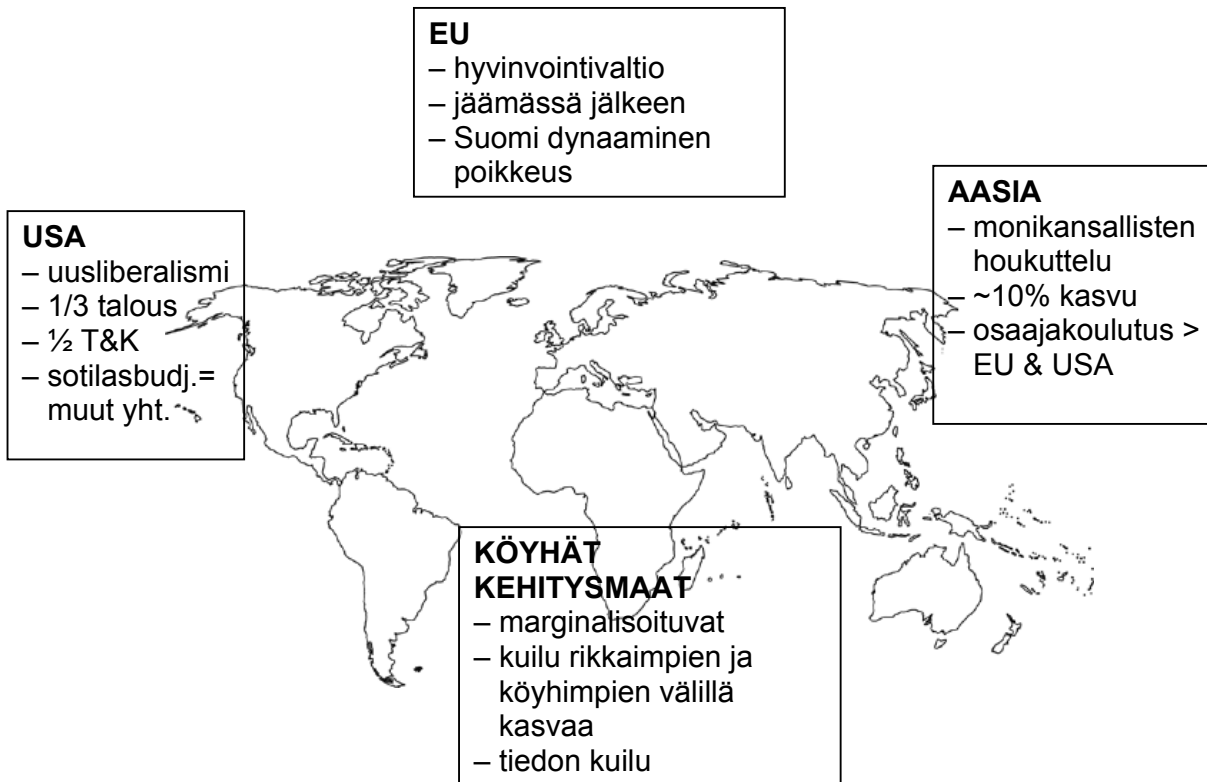
minen ja tietoturva. Koska nämä aiheet ovat vahvasti jo mukana hallituksen tietoyhteiskuntaohjelmassa, niitä ei toisteta tässä enää uudelleen.

Kehityksen skenaariot

Jos kehitystä katsotaan maantieteellisesti, kilpailua käyvät pelkistäen sanoen kolme johtavaa aluetta: Yhdysvallat, Aasia ja Eurooppa (ks. kuva 1.1).

Gloaalissa mittakaavassa Eurooppa on jäämässä alakynteen, vaikkakin Suomi on sen sisällä onnistunut olemaan dynaaminen poikkeus. Yhdysvaltojen mallilla on tällä hetkellä selvästi vallitseva ote.

Yhdysvallat on yksinäänkin 1/3 maailman taloudesta, 1/2 tutkimus- ja kehitystyöstä ja sen sotilasbudjetti on jo lähes yhtä suuri kuin muun maailman yhteensä. Monet aasialaiset maat nousevat puolestaan lähes kymmenen prosentin kasvuvauhtia, ja sekä tuotanto että markkinat ovat yhä enemmän siirtymässä niihin. Esimerkiksi IT-alalla vuoteen 2010 mennessä puolet maailman puolijohdekulutuksesta ja kolmannes tuotannosta on Aasiassa (Japani pois lukien). Esimerkiksi Kiina tuottaa jo enemmän luonnontiede- ja teknologia-alan osajia kuin EU tai Yhdysvallat (vuosina 2000–2002: Kiinassa 590 000, EU:ssa 440 000, USA:ssa 385 000). On syntynyt globaalit osajamarkkinat, joilla Aasian kehitys on Euroopalle aivan uuden luokan haaste. Tässä EU on nykyisin selvästi USA:ta jäljessä mm. aasialaisten osajien houkuttelun määrällä mitattuna.

Kuva 1.1 Globaalien kilpailun päämallit

Toisella tavalla ilmaisten voi pelkistää, että kilpailua käy keskenään kolme mallia, jotka ovat olleet viime vuosina yhtä lailla teknologisesti taloudellisesti dynaamisia, mutta jotka ovat sosiaalisesti hyvin erilaisia (ks. tarkemmin Castells ja Himanen 2002; Himanen ja Castells 2004b; Wong 2004):

1. ”Piilaakson malli” eli uusliberalistinen malli
— hallitseva (Yhdysvallat)
2. ”Singaporen malli” eli valtiojohtoinen monikansallisten yritysten houkuttelumalli
— nouseva (mm. Kiina, Intia)
3. ”Suomen malli” eli tietoyhteiskunnan ja hyvinvointivaltion yhdistäminen
— vanhat eurooppalaiset arvot.

Näiden alueiden ja mallien ulkopuolella köyhimpien kehitysmaiden asema on puolestaan heikentymässä edelleen, esimerkiksi Saharan ja Etelä-Afrikan välinen Afrikka on suurimaksi osaksi kurjistumassa. Yhteensä viidesosa maailman väestöstä elää alle yhdellä dollarilla päivässä, ilman mitään terveydenhoitoa ja koulutusta. Kasvavan hyvinvointikuilun takana on pohjimmiltaan koko ajan kasvava tiedon kuilu.

Suomen näkökulmasta globaalien paineiden lisäksi myös EU:n sisällä tulee jatkossa uusia ”Suomen malliin” kohdistuvia paineita, sillä laajentuminen tuo EU:n sisään halvempia työntekijöitä ja tuotantoalueita sekä yhteiskuntamalleja, joissa hyvinvointivaltiota ei rahoiteta (esim. Eesti). EU:ssa lisääntyvät paineet sekä uusliberalistiseen malliin että monikansallisten yritysten halvemmalle alueelle houkuttelun strategiaan (vrt. Kallio-koski 2004).

Suomen kannalta yllä kuvattu kehitys merkitsee kokonaisuutena kärjistäen kolmea nyky-
menon skenaariota:

1.) Ensimmäinen skenaario eli ”Piilaakson malli” merkitsee uusliberalistista skenaariota eli ”heikkojen taaksejättöä”. Se on kyllä teknologisesti taloudellisesti dynaaminen, mutta sosiaalinen hinta on kallis. Esimerkiksi Piilaakso tuotti 1990-luvun lopussa 60 miljona-

riä päivässä, mutta heidän täytyi vetäytyä asumaan porteilla suljetuille asuma-alueille, koska syrjäyttävä yhteiskunta on pelon yhteiskunta. Viidesosa väestöstä elää köyhyysrajan alapuolella, ilman mitään terveystakuuta ja funktionaalisesti lukutaidottomina. Koska Piilaaksossa ihmisen koulutusmahdollisuudet riippuvat hänen perheensä taloudellisesta asemasta, on syntynyt syrjäytyneiden luokka, jolle rikollisuus on ainoa selviämiskeino (erityisesti huumeiden myynti menestyjille). Paradoksaalisesti ”kehitystä” johtavassa Kaliforniassa onkin maailman suurin osa väestöstä vankilassa! Ja ihmisen lähettäminen vuodeksi vankilaan maksaa yhteiskunnalle enemmän kuin hänen lähettämisensä Harvardiin opiskelijaksi! Piilaakson mallin seuraminen olisi Suomen äärimmilleen viedyn uusliberalismin skenaario.

2.) Toinen skenaario eli ”Singaporen malli” merkitsee verokilpailuskenaariota eli ”kilpajuoksua pohjalle”. Sekin on ollut dynaaminen malli, mutta viime ajat ovat jo osoittaneet tällä tavalla kilpailun rajat ja ongelmat. Koska muut maat voivat viedä verojaan aina vielä alemmaksi, siirtyy tuotanto pelkässä monikansallisten yritysten houkuttelussa lopulta vielä halvempiin maihin. Singaporen tapauksessa yritykset ovat muuttaneet mm. Kiinaan ja Intiaan. Jos paikallista osaamista ja innovatiivisuutta ei ole riittävästi kehitetty – niin kuin on kyse esimerkiksi Singaporessa – näkymät eivät ole pitemmällä tähtäimellä hyvät. Pitkällä tähtäimellä kilpailussa pärjääminen edellyttää maan omaa innovatiivisuutta eikä valtiojohtoinen monikansallisten houkuttelu riitä. (Singaporen malliin sisältyy myös holhoavan yhteiskunnan ongelma: valtio pyrkii kontrolloimaan kansalaisten vapautta, mutta tietoyhteiskunnan luovuus edellyttäisi juuri tiedon vapautta ja vapautta ajatella toisin. Tässä on suuri paradoksi myös Singaporen mallia ihannoivalle Kiinalle.)

3.) Kolmas skenaario eli Suomen nykyisen jatkaminen tarkoittaa tietoyhteiskuntamme ja hyvinvointivaltiomme jatkamista nykyisenlaisena yhdistelmänä. Käytännössä tämä tarkoittaa ”hyristen hautaan” -skenaariota, jossa kaikki toistavat, että ”hyvin menee” ja et-

tä ”hyvinvointivaltio on säilytettävä”. Kaikki nykyjärjestelmän piirteet ovat pyhiä ja niiden uudistamisesta puhuminen on tabu. Käytännössä tällainen hyvinvointivaltion ”puolustus” on varmin tapa johtaa siihen, että hyvinvointivaltiota vain jatkuvasti leikataan yhä enemmän ja talouden dynaamisuus katoaa. Jokainen ajaa vain omia saavutettuja etujaan ja kyräilee toisten saamisista. Tätä voi nimittää myös kateuden yhteiskunnaksi.

Onneksi on olemassa näiden lisäksi myös neljäs skenaario, jota tässä katsauksessa suosittelaa:

4.) Suomen mallin versio 2.0 eli ”välittävä, kannustava ja luova Suomi”: Hyvinvointivaltion ja tietoyhteiskunnan yhdistämiseen perustuva malli on mahdollinen jatkossa, jos uskallamme rohkeasti uudistaa sitä. Nykytilanteessa hyvinvointivaltion todellista puolustamista on siksi sen rohkean uudistamisen puolesta puhuminen. Hyvinvointivaltion kuolema voidaan estää siirtymällä reaktiivisesta eli jälkeinpäin reagoivasta politiikasta rohkeasti proaktiiviseen eli eteenpäin suuntaan näyttävään politiikkaan. Tällaista Suomen mallin version 2.0 rakentamista voidaan johdattaa seuraavaksi kuvattavien arvojen päämääräksi nostamisella.

Suomen arvot

Seuraavaa listaa voidaan kutsua Suomen mallin uudistuksen kymmeneksi arvoksi. Menestyksellinen uudistus edellyttää poliitikoilta arvoperustaista johtamista.

1. Välittäminen
2. Luottamus
3. Yhteisöllisyys
4. Kannustus
5. Vapaus
6. Luovuus
7. Rohkeus
8. Visionaarisuus
9. Tasapainoisuus
10. Mielekkyyys

Arvojen sisältöä voi lyhyesti luonnehtia näin:

1. Välittäminen

Välittäminen on vanha suomalainen tasa-arvon periaate (se on valistuksen perinteen *egalité* ja antiikin oikeudenmukaisuuden arvo). Sitä voisi kutsua myös reiluuden tai inklusion (kaikkien mukaanoton) arvoksi. Sen ydin on yhtäläiset mahdollisuudet. Välittäminen merkitsee pyrkimystä luoda yhtäläiset mahdollisuudet kaikille suomalaisille. Mutta globaalissa kehityksessä se merkitsee myös kaikkien maapallon ihmisten yhtäläisten mahdollisuuksien ajamista. Tässä käytetään ilmaisua ”välittäminen” tarkoituksella, jotta yksilöiden suoraa toisista välittämistä ei sivuutettaisi (kristillisessä perinteessä tätä arvoa kutsutaankin nimellä *caritas*). Arvon toteuttamisessa lyhyt idea on: ”Ajattele, että me olemme niin kuin nyt me, mutta toisinpäin.”

2. Luottamus

Luottamus syntyy osin välittämisestä, mutta se ansaitsee tulla mainituksi itsenäisenä arvona. Luottamus antaa ihmisille turvallisen pohjan toimia. Luottamus mahdollistaa hedelmäl-

lisen yhteisöllisyyden. Välittämisen ja luottamuksen puuttuminen johtaa pelon ilmapiiriin.

3. Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyys on vanha veljeyden (valistuksen *fraternité*) arvo. Siinä on kyse avoimuudesta ottaa mukaan, halusta tehdä yhdessä, kuulumisesta. Kyse on yhdestä inhimillisen elämän energisoivimmista kokemuksista eli kokemuksesta olla osa isompaa yhteisöä, joka jakaa saman kiinnostuksen. Kyse on yhdessä-elämisestä.

4. Kannustus

Yhteisöllisyyden toteutuminen on kannustuksen ehto. Kannustus merkitsee rikastavaa yhteisöä, jossa yhteisöön kuulumisen kautta yksilö kokee voivansa olla enemmän kuin voisi yksin olla. Köyhdyttävässä yhteisössä yksilö kokee olevansa vähemmän kuin voisi olla. Kannustus merkitsee sitä, että valitsee olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa rikastavaan sijaan että olisi köyhdyttävä. Kannustus on itsen ja muiden yllyttämistä olemaan parhaimmillaan ja heille tunnustuksen antamista heidän saavutuksistaan. Se on anteliaisuuden muoto pihistelyn sijaan. Sen lyhyt idea on: ”Älä halua muilta pois, vaan kaikille lisää.” Älä koe muita itsellesi uhkina, jotka pitää kutistaa, vaan mahdollisuuksina, joiden kautta maailmasta voi tulla kaikille rikkaampi. Arvo ei ole maailmassa niukka vara, vaan sitä riittää kaikille. Yhteisöllisyyden ja kannustuksen puuttuminen johtaa kateuden ilmapiiriin.

5. Vapaus

Vapaus on myös vanha suomalainen ja eurooppalainen arvo (valistuksen *liberté*). Siinä on kyse yksilöllisyyden oikeudesta: ilmaisuvapaudesta, yksityisyyden suojasta, erilaisuuden suvaitsemisesta. Kyse on vapaamielisyydestä. Lyhyt idea on: ”Se, mitä aikuiset ihmiset tekevät vapaasta tahdostaan ja mikä ei vahingoita muita, on ok.”

6. Luovuus

Vapaus antaa tilaa luovuudelle, jossa on kyse oman potentiansa toteuttamisesta. Kyse on yhdestä inhimillisen elämän energisoivimmista kokemuksista eli luovasta intohimosta. Luovuuden arvo liittyy inhimilliseen tarpee-

seen toteuttaa itseään ja kehittyä jatkuvasti. Luovuudella on eri ihmisillä erilaisia muotoja. Vapauden ja luovuuden suitcase merkitsee holhoamisen ilmapiiriä.

7. Rohkeus

Rohkeus on arvo ja tekijä, jota tarvitaan muiden arvojen toteuttamisessa. Eurooppalaisessa perinteessä se nostettiin jo antiikissa yhdeksi kardinaaliarvoksi.

8. Visionaarisuus

Visionaarisuus edellyttää rohkeutta. Rohkeuden tapaan se on eteenpäin vievä arvo ja tekijä. Sen voi ajatella eurooppalaisessa perinteessä olevan kristillisen toivon arvon jatkaja. Kyse on näkemyksellisyydestä, uskalluksesta unelmoida, halusta tehdä maailmasta parempi.

9. Tasapainoisuus

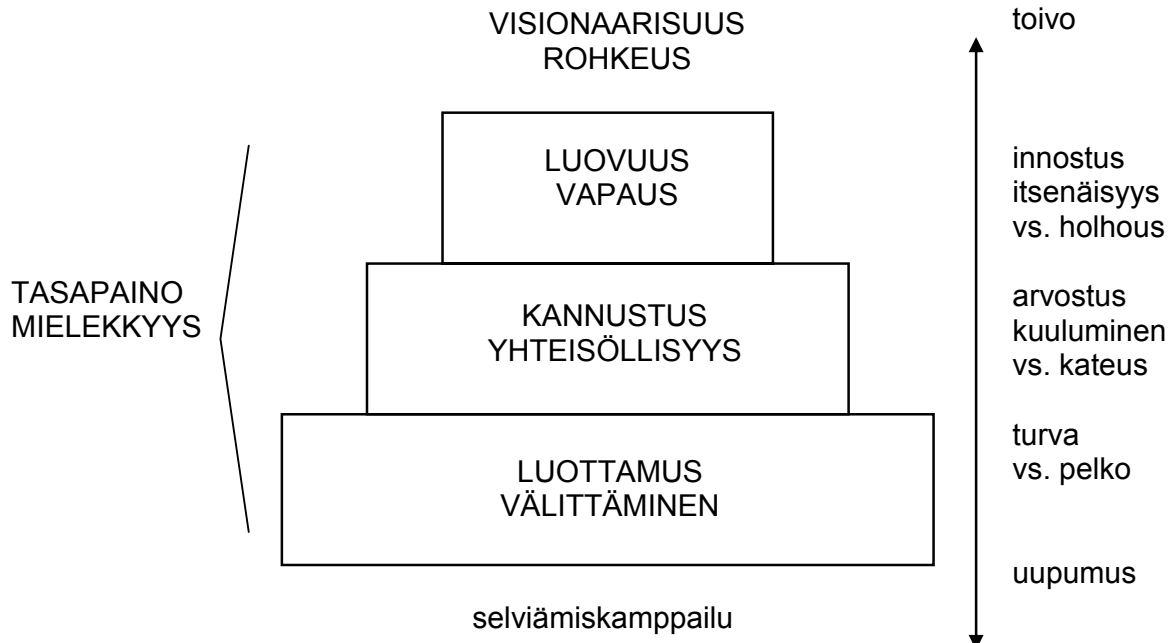
Tasapainoisuus on arvo, joka on eräänlainen metamääre: siinä on kyse muiden arvojen toteuttamisen tasapainoisuudesta. Siinä on kyse toiminnan kestäväällä pohjalla olemisesta eli sen uusiutuvuudesta pitkällä tähtäimellä. Vanhassa eurooppalaisessa perinteessä tätä kutsuttiin antiikista lähtien kohtuullisuudeksi, joka oli yksi kardinaaliarvoista.

10. Mielekkyys

Mielekkyys syntyy osittain tasapainoisuudesta ja edellä mainituista muista arvoista, mutta se on itsenäinen arvo. Viime kädessä ihminen hakee elämään merkityksellisyyttä. Näin kehityksen mielekkyys riippuu aina viime kädessä siitä, miten se edistää itseisarvoja, joita ovat mm. antiikkiset: viisaus, hyvyys ja kauneus. Lyhyt idea on: ”Onko elämäni tämän kautta merkityksellisempää?”

Arvot voi nähdä myös elämänsisältönä, jotka tekevät elämästä elämisen arvoisen. Yllä kuvatut arvot rakentavat suomalaiselle ja eurooppalaiselle perinteelle, mutta pyrkivät päivittämään niiden muotoilut (Suomen ja Euroopan perinteessä ovat kerrostuneet valistuksen arvot vapaus, veljeys, tasa-arvo; kristilliset arvot usko, toivo, rakkaus; ja antiikin arvot oikeudenmukaisuus, rohkeus, kohtuullisuus ja viisaus).

Valittujen arvojen merkitystä voi kuvata myös seuraavalla pyramidilla (kuva 1.2), joka on tuttu mm. ihmisen psykologisten tarpeiden kuvauksista (esim. Maslow 1954, 1962).

Kuva 1.2 Arvopyramidi psykologisesta näkökulmasta

Tästä näkökulmasta esitetty kuvaus korostaa välittämistä ja luottamusta inhimillisinä perustarpeina, joiden päälle sosiaaliset yhteisöllisyyden ja kannustuksen tarpeet sekä itsensä toteuttamiseen liittyvät vapauden ja luovuuden tarpeet tulevat. Rohkeus ja visionaarisuus suuntaavat eteenpäin, kun taas tasapaino ja mielekkyys varmistavat toiminnan sisällöllisyyden. Psykologisina kokemuksina voidaan nousta kohti innostusta ja toivoa tai laskea kontrolloinnin ja kateuden kautta kohti pelkoa ja uupumusta. (Tätä pyramidia voidaan käyttää yhteiskunnan lisäksi myös sen eri osa-

alueiden – kuten talouden, politiikan, työelämän ja kasvatuksen sekä yksilön – kuvaukseen. Arvojen listaamisen järjestys ja pyramidimainen kuvio eivät ota kuitenkaan normatiivista kantaa arvojen keskinäisestä suhteesta.)

Lyhyimmällä tavalla tiivistäen näille kymmenele arvolle perustuvassa kehityksessä on siis kyse **välittävästä, kannustavasta ja luovasta Suomesta**, jossa on rohkeutta unelmoida ja realismia toteuttaa kehitys kestäväällä pohjalla.

Yhteiskunnalliset avainkäsitteet

Käytännössä näille arvoille perustuvan skenaarion toteuttaminen globaaliin kilpailuun vastaamiseksi merkitsee seuraavia yhteiskunnallisen kehittämisen avainkäsitteitä:

1. Luova talous
2. Luova hyvinvointiyhteiskunta
3. Inhimillisesti mielekäs kehitys
4. Globaali kulttuuri

Katsauksen loppuosa kuvaa näiden käsitteiden sisällön sekä niistä seuraavat käytännön toimenpiteet, jotka ovat arvopohjaisia vastauksia globaaleihin muutostrendeihin.

1. Luova talous

Kansainvälisen verokilpailun ja globaalin uuden työnjaon paineissa Suomen talouden mahdollisuus on osaaminen ja luovuus – ruutiinilyöllä ja -tuotannolla emme tule pärjäämään Aasian halvoille markkinoille. Tulevaisuus on tuottavuuden lisääminen innovaatioiden kautta: luovuuden mahdollistama jalostusarvon nosto ja tehokkaampi tuotanto. Samalla Suomen on laajennettava tällä hetkellä liian kapeaa talouden pohjaa ja päästävä irti liiallisesta Nokia-riippuvuudesta.

Luovan talouden kärjiksi kulttuuriala ja hyvinvointiala IT:n vahvistamisen lisäksi

Meidän on haettava aktiivisesti uusia luovan talouden alueita. Vaikka ei pidä fiksoitua liikaa joihinkin tiettyihin aloihin, Suomen kannalta hyvä mahdollisuus ovat tietoyhteiskuntakehityksen toisessa vaiheessa nousussa olevat isot alat eli kulttuuri ja hyvinvointi. Nämä ovat alueita, joilla Suomella on jo erityistä vahvuutta. Luovuuden talouttamme voidaan vahvistaa niin, että IT-alan lisäksi luovan talouden kärjiksi aletaan tietoisesti nostaa myös kulttuurialaa (mm. musiikki, TV, elokuva, tietokonepelit, kirjallisuus, design ja

oppiaineistot) sekä hyvinvointialaa (innovaatiot, jotka tapahtuvat hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa, bioteknologia sekä geronteknologia eli vanhusten elämää auttava teknologia). Itse IT-alaa voidaan vahvistaa suuren kasvun kohteena olevan tietoturva-alan laajentamisella sekä Suomen toisen nykyisen kansainvälisen menestystarinan eli Linuxin tietoisemmalla hyödyntämisellä mm. julkisella sektorilla (julkisen puolen esimerkki käyttäjänä). IT-alan, kulttuurialan ja hyvinvointialan vuorovaikutus synnyttää myös kokonaan uusia mahdollisuuksia. Suomen luovan talouden kärki näyttää silloin kuvan 1.3 mukaiselta.

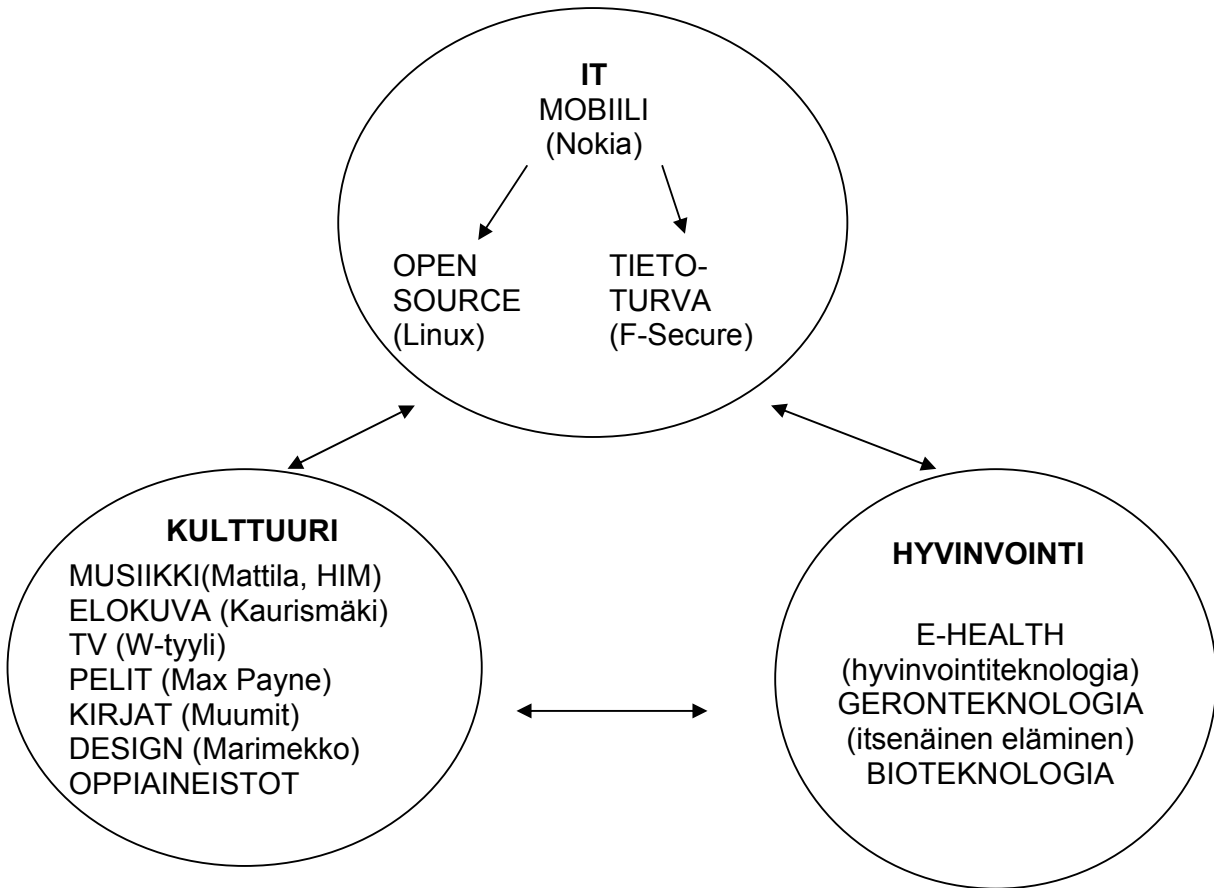
Potentiaali kahden uuden kärjen alueella on valtava. Esimerkiksi kulttuuriala oli vuonna 1999 globaalisti 1,1 miljardin dollarin bisnes, joka jakautui seuraavasti (alla ei ole mukana oppimateriaaleja, joka on myös merkittävä ala):

miljardia dollaria

Kustantaminen	506
TV & radio	195
Design	140
Lelut ja pelit	72
Musiikki	70
Elokuva	57
Arkkitehtuuri	40
Esittävät taiteet	40
Muoti	12
Taide	9

Lähde: Howkins (2001)

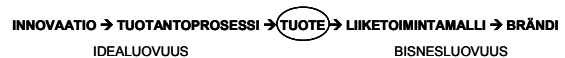
Hyvinvointiala on terveydenhoidon, lääketieteen jne. sisältävänä vieläkin suurempi ja jatkuvasti kasvava mm. uusien bioteknologisten mahdollisuuksien sekä väestön ikääntymisen myötä. Tällä alueella meillä on kansainvälisesti vietävissä olevaa osaamista esimerkiksi julkisen terveydenhoidon puolella.

Kuva 1.3 Luovan talouden kärki

Suomen menestyminen näillä alueilla globaalissa kilpailussa edellyttää kuitenkin lisättyjä panostuksia kansalliseen tutkimus- ja kehitystoimintaan (luovusrahoitukseen), jolle on hyvä asettaa tavoitteeksi vähintään 4,0 prosentin taso BKT:stä kahdessa vuodessa. Julkisen tutkimus- ja kehityspanostuksen osuus on laskenut jatkuvasti ja on enää alle 30 prosenttia kokonaisuudesta. Näin ei voi jatkua. Kaikkein olennaisinta on kuitenkin, miten uutta julkista lisäpanostusta suunnataan. Olennaista on suunnata lisää rahoitusta kulttuuri- ja hyvinvointialueille. Tässä muutoksessa on kysymys siitä, että perinteisesti välineitä – paperia ja kännyköitä – valmistanut Suomi alkaa myös luoda näihin välineisiin sisältöä. Julkisen rahoituksen kautta voidaan antaa suotuisa viesti lisäämällä julkista reaalista panostusta 5 prosenttia vuodessa sekä kulttuuri- että hyvinvointialoilla (kulttuurialalla ilmaisu ”T&K” on ymmärrettävä väljemmin).

Rahoitusta on myös tietoisesti suunnattava liiketoimintamallien ja markkinoinnin kehittämiseen. Suomalaisen osaamisen vahvuutena voidaan pitää alla kuvatun innovaatioketjun alkupäätä, mutta loppupäässä on selviä ongelmia (käytännössä innovaatio ei tietysti kulje tällä tavalla lineaarisesti, vaan kuvatut tekijät muodostavat vuorovaikutuksellisen verkoston):

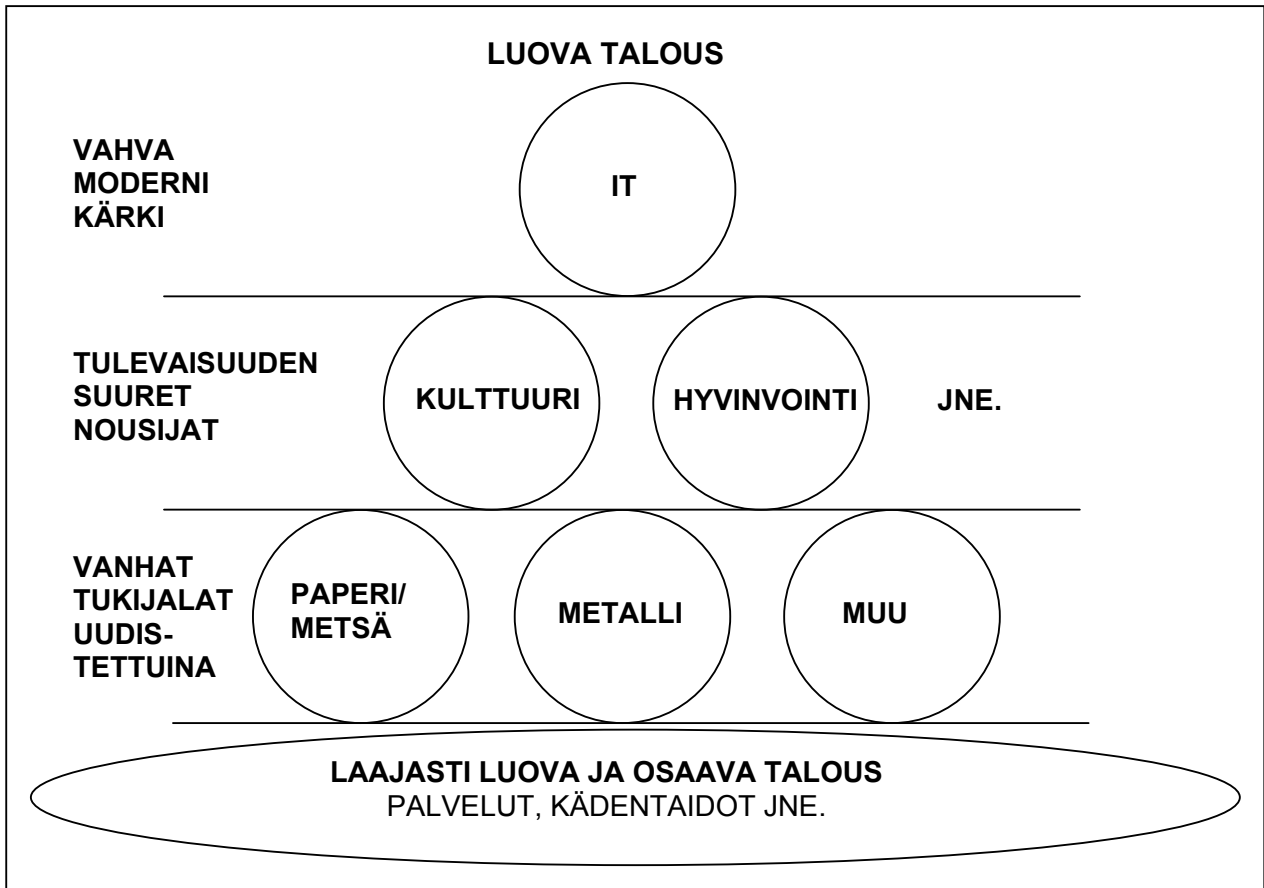

Olemme innovatiivisia tuotteita ja tuotantoprosesseja kohtaan eli idealuovuudessa, mutta olemme heikkoja innovoimaan liiketoimintamalleja ja brändien rakentamista eli bisnesluovuudessa, joka muuntaa idean taloudelliseksi tuloksi. Rahoituksella on siksi tuettava bisnesluovuutta koskevaa tutkimus- ja kehitystyötä, mukaan lukien alan koulutus. Julki-

sen T&K-panostuksen kasvattaminen reaalisesti 5 prosenttia vuosittain tällä alueella on tarpeen.

Richard Florida on yhdistänyt luovan talouden luovan luokan käsitteeseen. Hänen mukaansa nousussa oleva luova luokka koostuu mm. tutkijoista, insinööreistä, kirjailijoista, toimittajista, muusikoista, elokuvantekijöistä, mediantekijöistä, taiteilijoista, suunnittelijoista, arkkitehteistä, lääkäreistä, opettajista, analyytikoista, asianajajista ja johtajista. Vuosituhannen vaihteessa luova luokka käsitti noin kolmanneksen edistyneiden talouksien työntekijöistä (Florida 2002).

Meidän ei pidä kuitenkaan nähdä luovaa taloutta tällä Floridan kapealla tavalla johonkin yhteen luovaan ryhmään rajattuna. Robert Reich on osoittanut, kuinka edellä mainitun kaltaisen ”symbolis-analyttisen työn” lisäksi ”vuorovaikutustyö” on tietoyhteiskunnan toinen iso työn laji. Palveluammatit ovatkin taloudessa toinen merkittävä tekijä. Luovuus vuorovaikutuksessa on siten toinen tärkeä luovuuden muoto, johon meidän on panostettava. Myös se lisää tuottavuutta ja inhimillistä laatua ja on suuri mahdollinen työllistäjä myös vähemmän koulutetuille.

Kuva 1.4. Suomen laajasti luova ja osaava talous

Itse asiassa meidän on nähtävä luova talous koko talouden läpi menevänä ajatuksena. Perinteiset vahvat alueemme säilyvät yhä merkittävinä ja niiden tuottavuutta voidaan myös lisätä innovatiivisuudella – niin kuin vaikka metsä- ja paperiteollisuus on osoittanut. Luova voi olla perinteisissä kädentaidoissakin. Yllä esitetty luovan talouden kärki on tarkoitettu osaksi laajasti luovaa suomalaista taloutta, jota voi havainnollistaa kuvan 1.4 avulla:

Yhteistä hyvää edistävän työn kannustaminen eli ”verohelvetistä verokiirastuleen”

Yllä kuvatun talouden menestyminen globaalissa kilpailussa edellyttää sitä, että myös verotus kannustaa tähän suuntaan. Tarvitsemme haasteisiin vastaamiseksi verotusta, joka kannustaa yhteistä hyvää edistävää työtä, eli verotusta, joka on samanaikaisesti sekä työllisyyttä, yrittäjyyttä ja luovuutta kannustavaa että näin hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen mahdollistava.

Historiallisesti ottaen tässä yhteydessä kannattaa muistaa, että suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan verotus ei ole aina ollut maailman korkeinta. Suomen veroaste oli koko 1980-luvun EU:n keskiarvon paikkeilla eli vuosikymmenen lopulla noin 40 prosenttia (ja pitkäaikaistyöttömiä oli 3 000). Veroaste nousi laman aikana viisi prosenttiyksikköä, ja vaikka lama on takana, veroaste on jäänyt sen tasolle. Ajatus ”sitä parempi hyvinvointiyhteiskunta, mitä korkeammat verot” ei pidä paikkaansa. Todellinen johtopäätös on, että hyvinvointiyhteiskunnan perusta ei ole *veroaste*, vaan *työn synnyttämät verotulot*. Vain jos ihmisille on kannustavaa tehdä työtä, syntyy verotuloja. Verotuksen kysymys on muotoiltava uudella tavalla, eli miten asettaa veroaste niin, että se edistäisi parhaiten työn synnyttämää verotuloa?

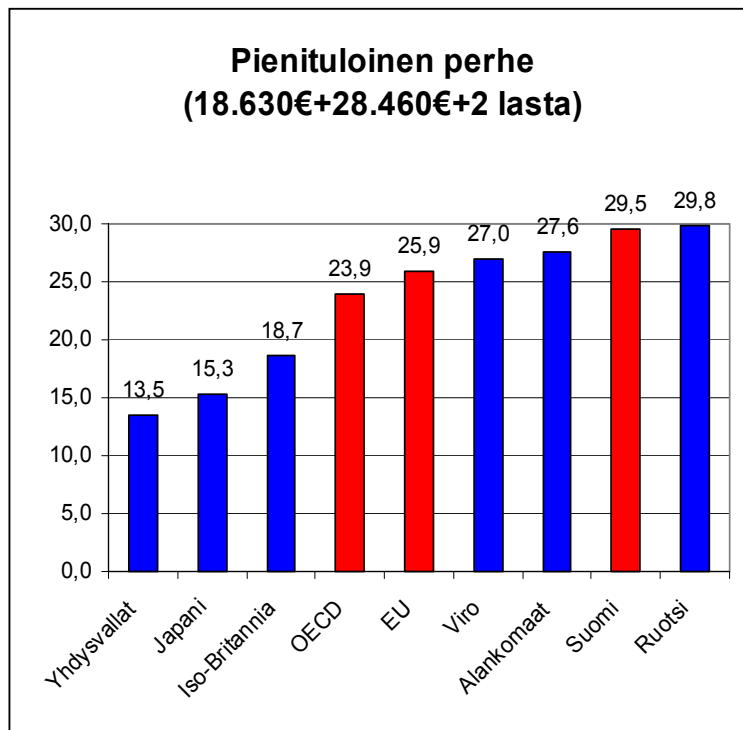
Hyvinvointiyhteiskunta ei viime kädessä perustu maailman korkeimpiin veroihin, vaan maailman korkeimpaan osaamiseen. Hyvinvointiyhteiskunta perustuu työlle. Kun työllisyysastetta saadaan nostettua verotuksen kautta nykyistä korkeammaksi ja innovatiivisuuden odotuksia paremmiksi, on mahdollista

rahoittaa hyvinvointiyhteiskunta tulevaisuudessaakin. Työn verotuksen saaminen kannustavaksi varmistaa myös osajien pysymisen maassa sekä mahdollistaa tarvitsemiemme ulkomaalaisten osajien tänne tulon. Tämä varmistaa edelleen hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusta. Itse asiassa ilman työllisyysasteen nousemista ja innovatiivisuuden lisääntymistä se ei tule olemaan mahdollinen.

Suomen kansainvälistä nykytilannetta voidaan konkretisoida Veronmaksajain Keskusliiton vuonna 2003 tekemän työn verotuksen vertailun kautta. Tutkimuksen mukaan tuloverotus on Suomessa nykyisin pienituloisen perheen (2 tulonsaajaa + 2 lasta) kohdalla 3,6 prosenttiyksikköä EU:n keskiarvoa korkeampi ja 5,6 prosenttiyksikköä OECD-maiden keskiarvoa ylempänä (nykyinen viittaa tässä jaksossa vuoteen 2003, jolta on käytössä viimeisimmät vertailukelpoiset tiedot). Vastaavan suurituloisen perheen tuloverotus on 7,7 prosenttiyksikköä EU:n keskiarvoa korkeampi ja 9,8 prosenttiyksikköä OECD-maiden yläpuolella (Kurjenoja 2003). Ohessa olevat kuvat 1.5 ja 1.6 esittävät Suomen työn verotusta suhteessa eräisiin kilpailijamaihimme (EU:n luvut sisältävät myös Norjan ja Sveitsin).

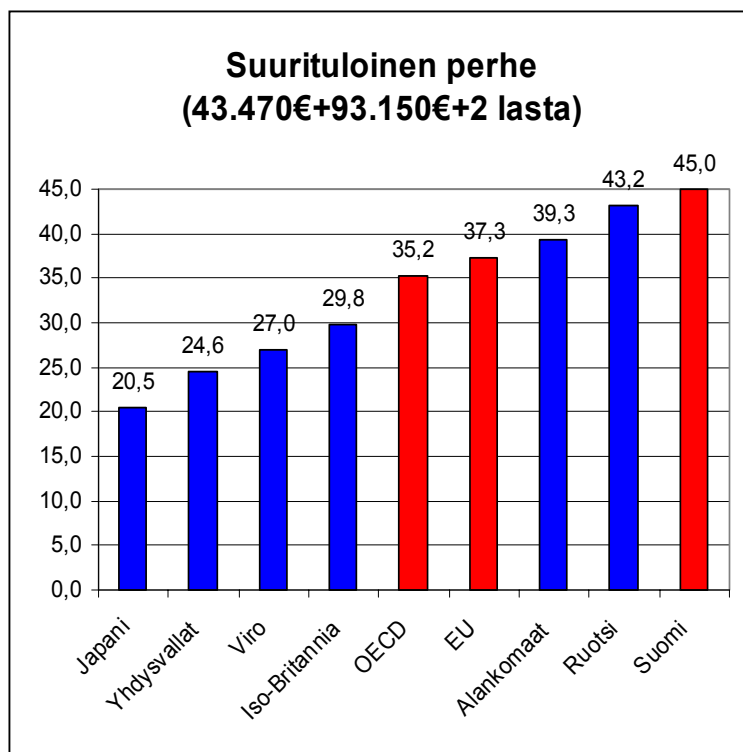
Toukokuussa 2004 tapahtuva EU:n laajentuminen, joka on valtavan positiivinen poliittinen kehitys maanosallemme, lisää negatiivisena vaikutuksena verokilpailua entisestään. Kaikissa liittyjämaissa tuloverotus on Suomea kevyempää. Esimerkiksi Virossa ja Latviassa on käytössä tasaveromalli. Virossa vero on 27 ja Latviassa 25 prosenttia. Lähes kaikissa EU:n 15 vanhassa jäsenvaltiossa on jo käynnissä verotuksen isot alennusohjelmat.

Meidän ei pidä lähteä vääranlaiseen verokilpailuun. Meidän on säilytettävä hyvinvointiyhteiskuntamme perusta (ks. tarkemmin jakso luovasta hyvinvointiyhteiskunnasta). Mutta juuri hyvinvointiyhteiskuntamme puolustamiseksi meidän on uudelleendynamisoitava yhteiskuntamme työhön kannustavalla verotuksella ja näin kohtuullistettava takaisin lama-aikana piikkiin noussut verotus. Työllisyyden ja työllisyysasteen parantumisen, yrittäjyyden ja luovuuden (sekä ostovoiman li-

Kuva 1.5. Työn verotus pienituloisella perheellä

Lähde: perustuen Kurjenoja (2003)

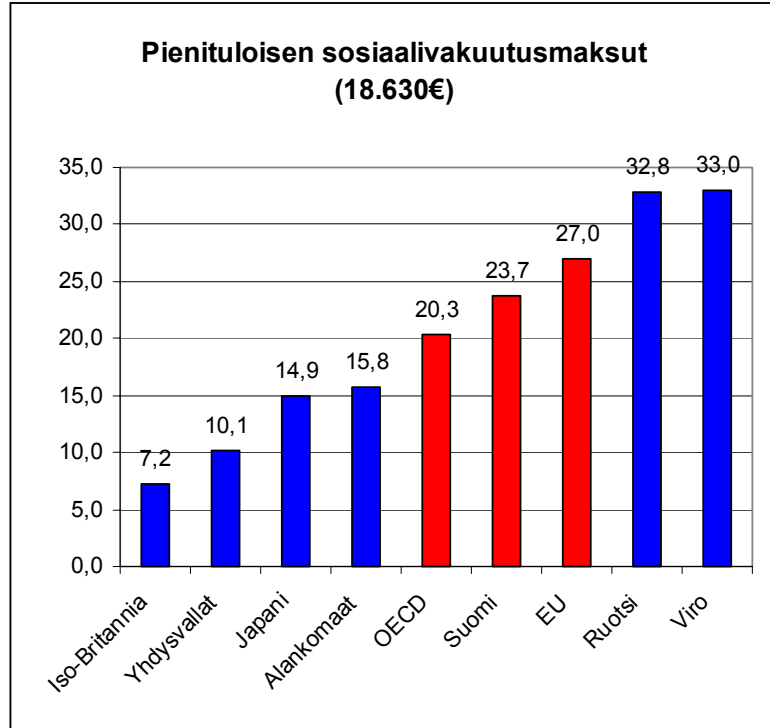

Kuva 1.6. Työn verotus suurituloisella perheellä

Lähde: perustuen Kurjenoja (2003)

sääntymisen ilman kovia palkankorotuspaineita) kautta syntyy rakenteellinen kehitys, joka tuottaa takaisin vähentyneet verot.

Kysymys on myös periaatteellinen: työntekoa eli osaamisen käyttöä ei pidä rangaista. Hyvinvointiyhteiskuntamme todellinen uhka ei ole työllä ansaitseminen, vaan laaja työttömyys.

Kuva 1.7. Työnantajan sosiaalivakuutusmaksut pienituloisella työntekijällä

Lähde: perustuen Kurjenoja (2003)

Ensisijaiset keinot vähentyneiden verojen kompensoimiseksi ovat yllä mainittu rakenteellinen muutos sekä seuraavassa jaksossa käsiteltävä hyvinvointiyhteiskunnan luova kehittäminen. Tällä yhdistelmällä Suomen työn tuloverotusta on mahdollista kohtuullistaa kestäväällä tavalla viisi prosenttiyksikköä (jakaen tämä kahdelle vuodelle). Siirtymässä julkisen rahoitustasapainon takaamiseksi Suomella on tällä hetkellä varaa ottaa väliaikaisesti lainaakin. Tarvittaessa työn verotuksen sijaan on mahdollisuus myös harkita vaihtoehtoisia verotuskohteita. Olennaista on se, että hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden turvaamiseksi työstä on tehtävä kannattavaa ja näin dynamisoitava taloudellista kehitystä.

Edellä kuvatun lisäksi työllisyyden parantamiseksi olisi kannattavaa vähentää myös matalapalkkaisen työn työnantajamaksuja viidellä prosenttiyksiköllä. Tämä alennus nykyisestä 23,7 prosentista 18,7 prosenttiin merkitsisi positiivista sykäystä työmarkkinoille rakenteellisen työttömyyden loukkuun jääneille vähemmän koulutetuille. Työllistämismahdollisuudet ovat laajat esimerkiksi palveluissa, kun työstä tehdään aina työttömyyttä kannattavampaa. Muutos laskisi matalapalkkaisen henkilön työnantajakustannukset kilpailijamaidemme alapuolelle sekä OECD:ssä että EU:ssa (esimerkkinä työnantajan sosiaalivakuutusmaksut 18 630 € ansaitsevalla, jonka kohdalla Suomi on jo hieman EU:n keskiarvon alapuolella).

Yhdistetyllä uudistuksella on tärkeä työllistävä vaikutus. Hyötyjiä ovat niin pieni-, keski- kuin suurituloiset. Pienituloiset olisivat suhteellisesti suurimpia hyötyjiä. Heidän verotuksensa alenisi muihin maihin verrattuna eniten ja tippuisi tuloverossa EU:n keskiarvon alapuolelle (yllä olevan esimerkin perheessä nykyisestä 29,5 %:sta 24,5 %:iin). Matalapalkkaisten alojen työnantajamaksujen vähennys lisätukisi juuri pienituloisten työllistymistä. Tällä tavalla voitaisiin käydä käsiksi nykyiseen rakenteelliseen työttömyyteen, joka kohdistuu erityisesti vähemmän koulutettuihin. Myös keski- ja suurituloiset hyötyisivät. Esimerkiksi tämän hetken keskipalkkaa (28 460 €) nauttivan henkilön verotuksen alennus nykyisestä 32,1 prosentista 27,1 prosenttiin olisi sekä EU:n että OECD:n keskiarvojen alapuolella. Suurituloisten verotus saavuttaisi myös suunnilleen EU:n keskiarvon (yllä olevan esimerkin perheessä nykyisestä 45 %:sta 40 %:iin). Tällä olisi myös tärkeä vaikutus korkeasti koulutettujen pitämisessä Suomessa sekä yritystemme tarvitsemien lisähuippuosaajien saamisessa maahan.

Ytimekkäästi tätä verouudistusta voi kutsua siirtymiseksi nykyisen verotuksen maailmanennätysmaan eli ”verohelvetin” ja epätoivottavana äärimuotona olevan ”veroparatiisin” välimuotoon eli ”verokiirastuleen”. Sen motoksi käy: pikkuisen kirpaisee, mutta hyvään tarkoitukseen! Tässä esitetyt ajatukset voi nähdä myös viiden prosentin välittömän sykkäksen antamisena Suomen talouden dynamisoimiseksi, jotta voimme työnteolla rahoittaa hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuudessa.

Luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri

Viime kädessä valtio voi tietenkin vain antaa puitteet luovuudelle. Luovuus ei tapahdu valtiollisilla päätöksillä. Mutta on tärkeää, että puitteet eivät estä luovuutta, vaan yllyttävät sitä.

Sama koskee yritys-elämää. Tietoyhteiskunnan yritysten on synnyttävä luovuuden puitteet luovuuden johtamis- ja työkuulttuurin kautta (vrt. Alahuhta ja Himanen 2003, joka kuvaa tätä muutosta mm. Nokian kokemuksen poh-

jalta; Himanen 2001). Taloudessa, jossa kasvu perustuu yhä enemmän innovaatioille, työkuulttuuri ja -ilmapiiri ovat ratkaisevia. Johtamisen keskeiseksi tehtäväksi tulee tukea luovuutta. Johtamisen keskeiseksi periaatteeksi nousee yhä useammassa yrityksissä asettaa kunnianhimoisia päämääriä, jotka synnyttävät innostusta. Työkuulttuurilliset seikat tulevat keskeiseksi kilpailutekijäksemme.

Tämä liittyy keskeiseen eroon teollisen yhteiskunnan ja tietoyhteiskunnan välillä. Teollisessa taloudessa suuri osa työstä oli rutiinien suorittamista ja työn tulos oli pitkälti siihen käytetyn ajan funktio. Teollisessa ajassa vanha työetiikka, joka opetti, että työ on velvollisuus, jossa on tehtävä annettu osansa ja jossa kärsimys on jopa jaloa, oli taloudellisessa mielessä järkevää. Sen sijaan informaatiotaloudessa työ on yhä enemmän luovuuden funktio. Näin omassa ajassamme teollisen työn kulttuuri kääntyy taloudellisestikin itseään vastaan: yksilöt, jotka kokevat työn vain ikäväksi velvollisuudeksi, jossa tehdään mitä käsketään, eivät pursua luovaa intohimoa, jonka kautta yritys jatkuvasti uudistaisi itsensä kilpailun kärjessä pysymiseksi. Teollinen kulttuuri synnytti aika-orientoituneen johtamiskulttuurin, joka perustui yksilön valvomiselle. Luova talous puolestaan edellyttää tulos-orientoitunutta johtamiskulttuuria, joka perustuu yksilön luovuudelle tilan antamiseen.

Tämä kytkeytyy edellä esitettyyn ihmisen motiivien psykologiaa kuvaavaan pyramidiin. Kun ajattelemme, milloin olemme toiminnassamme parhaimmillamme, vastaus on: silloin kun meillä on intohimoinen suhde tekemiseen. Ja intohimoisuus syntyy juuri siitä, kun yksilö kokee toteuttavansa ainutlaatuisia luovia kykyjään. Kun ihmisellä on tällainen sydämen suhde tekemiseensä, hänellä on myös yhteys sisäiseen voiman lähteeseensä, minkä vuoksi hän kokee olevansa ihmisenä enemmän kuin tavallisesti. Tämä merkityksen kokemus on elämänvoiman lähde: väsyttämisen sijaan tällainen tekeminen energisoi ihmistä lisää ja tuo tekemiseen ilon. Tämä ilmiö on nähtävissä niin yritysmaailmassa kuin millä tahansa ihmistoiminnan alueella (oppimisesta tieteseen ja kulttuuriin) ihmisissä, jotka saavutta-

vat suuria tuloksia juuri, koska kokevat voivansa työssään toteuttaa täydemmin potentiaansa, ja tämä merkityksellisyys generoi heidän luovuudelleen lisää energiaa. Ihmiset voivat viihtyä ja nauttia työstään, kun ilmapiiri on kunnossa.

Muuttuvassa taloudessamme työskentely perustuu myös yhä enemmän yhdessä tekemiseen. Tästä seuraa, että johtajan keskeiseksi tehtäväksi tulee pystyä muodostamaan rikastavia yhteisöjä. Johtajan tehtävä on asettaa kunnianhimoisia päämääriä, jotka synnyttävät *yhteistä* innostusta. Eli johtajan on kyettävä luomaan rikastavaa vuorovaikutusta köyhdyttävän sijaan. Vuorovaikutusosaamisesta tulee keskeinen kilpailutekijä.

Myös tämän voi kytkeä yllä esitettyyn psykologiseen pyramidiin. Yhtä voimallinen kokemus kuin luovan intohimon toteuttaminen on kuuluminen yhteisöön, joka välittää samasta asiasta ja antaa yksilön olemiselle arvoa. Minästä tulee silloin osa Meitä, joka on innostunut yksilön mukanaolosta, sekä Hän, jota yhteisö arvostaa ja kannustaa hänen antamistaan panostuksista. Historia on täynnä esimerkkejä tämän ilmiön voimasta. Esimerkiksi tie ja taide, joissa raha ei ole koskaan ollut ensisijainen lupaus, ovat synnyttäneet kaikki suuret luomuksensa näiden voimien kautta: mahdollisuudesta olla Me ja Hän. Samat voimat ovat liikkeellä myös yrityselämässä parhaimmillaan. Hyvä ilmapiiri koetaan energisoivaksi.

Käytännön tasolla tällainen yhdessä määrittelyn päämäärään eteen hajautetusti toimivien tiimien työmalli merkitsee myös monissa yrityksissä työtilojen muutosta. Vuonna 2001 suomalaista jo melkein 150 000 ihmistä eli 7 prosenttia teki mobiilia eli liikkuvaa työtä ja noin 100 000 eli 5 prosenttia etätyötä, mikä merkitsee perinteisten työtilojen yhä enemmän tyhjillään seisomista (Vartiainen ym. 2004). Globaalissa ajassa, jossa yritykset hakevat jatkuvasti uusia tehostuksen lähteitä, olisikin uudenlainen työkuulttuuri yhdistettynä työtilojen uudelleenajatteluun nähtävä työpaikkojen vähentämisen sijaan keskeisenä tehostamistapana. Työtilat ovat heti palkkojen jälkeen yritysten suurin kustannuserä. Uudenlaisen työkuulttuurin ja siihen liittyvän työtila-

ratkaisun kautta suomalaiset yritykset voisivat helposti saavuttaa ainakin 5 prosentin tehostuksen. Olennaisinta on tietysti, että muutosta johtaa työkuulttuurin uudistuminen ja sen tarpeet.

Toimenpiteet

1. *Luovuuden talous, jonka kärkinä kulttuuri- ja hyvinvointialat IT:n lisäksi*: Tämän rahoittamiseksi kansallinen tutkimus- ja kehityspanos nostetaan nykyisestä 3,6 %:sta BKT:stä vähintään 4,0 %:iin ja rahoitusta suunnataan kulttuuri- ja hyvinvointialoille niin, että molemmilla aloilla julkisen panostuksen reaalin kasvu on vähintään 5 % vuosittain (hallitus, tiede- ja teknologianeuvosto, Tekes, muut rahoittajat).
2. *Bisnesluovuus*: Tutkimus- ja kehitysrahoitusta suunnataan myös bisnesluovuuden eli liiketoimintamallien ja markkinoinnin kehittämiseen mukaan lukien alan koulutus, niin että alan julkisen reaalin panostuksen kasvu on vähintään 5 % vuosittain.
3. *”Verohelvetistä verokiirastuleen”*: Tarvitsemme verotusta, joka kannustaa työhön, yrittäjyyteen ja luovuuteen ja synnyttää näin verotulot hyvinvointiyhteiskunnan rahoittamiseksi. Tätä varten on kohtuullistettava työn verotusta (tuloverotusta) 5 %-yksikköä läpi skaalan (hallitus).
4. *Rakenteellisen työttömyyden murtaminen*: Matalapalkkaisten alojen työnantajan sosiaalivakuutusmaksuja kannattaa keventää 5 %-yksiköllä vähemmän koulutettujen rakenteellisen työttömyyden vähentämiseksi luomalla työpaikkoja mm. palveluihin (hallitus).
5. *Luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri*: On vahvistettava työkuulttuuria, joka tukee luovaa yhdessä tekemistä. Yhä enemmän tällainen työ tapahtuu perinteisen toimiston ulkopuolella, mikä merkitsee mahdollisuutta tehostaa työntekijöiden vähentämisen sijaan työtiloja (työtilat ovat palkkojen jälkeen suurin kustannuserä). Tällä tavalla voidaan saavuttaa ainakin 5 %:n tehostus (yksityinen ja julkinen sektori).

2. Luova hyvinvointiyhteiskunta

Globaalin kilpailun koventuessa ja väestön ikääntyessä hyvinvointivaltion tulevaisuus edellyttää sen uudistamista. Suomella on mahdollisuus toimia edelläkävijänä hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden takaavan hyvinvointivaltion version 2.0 rakentamisessa.

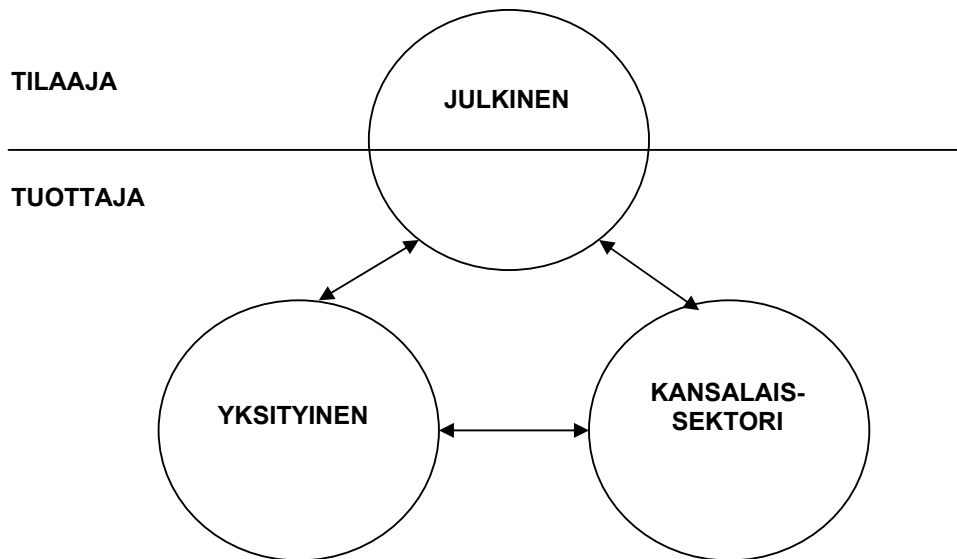
Hyvinvointivaltion idean filosofinen ydin on luoda ihmisille yhtäläiset mahdollisuudet toteuttaa potentiaansa ja suojata heitä elämän sattumanvaraisilta onnettomuuksilta (tähän liittyvät mm. yhtäläiset koulutusmahdollisuudet, yhtäläinen terveydenhoito jne.). Eettisesti lähtökohtana on se, että periaatteessa ihminen olisi voinut syntyä kenen tahansa asemaan yhteiskunnassa ja mikä tahansa onnettomuus, joka kohtaa jotakuta toista, olisi voinut kohdata ihmistä itseään. Eettisesti kyse on siis elämän haurauden tunnustamisesta ja kyvystä eläytyä toisen asemaan. Kyse on kyvystä ajatella toisia ihmisiä niin, että ”me” olemme niin kuin nyt ”me”, mutta toisinpäin – minä hänen asemassaan ja hän minun asemassani. Tätä on välittäminen. Oikeudenmukainen yhteiskunta on oikeudenmukainen ihmisen satunnaisesta roolista riippumatta. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa ihmisen kohtalo ei riipu ”lisääntymissäkästä” eli siitä, missä kohdassa maapalloa sijaitsevassa kohdussa on sattunut syntymään (= vanhempien ekonomisesta ja sosiaalisesta statuksesta), vaan oikeudenmukainen maailma tarjoaa yhtäläiset mahdollisuudet elämässä sen sattumanvaraisuuksia tasoittaen.

Hyvinvointivaltion perustana on siis välittämisen käsite merkityksessä oikeudenmukaisuus. Oikeudenmukaisuus tarkoittaa täsmällisemmin ilmaisten yhtäläisiä mahdollisuuksia, ei mekaanista tasajakoa. Kun yksilöille annetaan mahdollisimman pitkälle yhtäläiset mahdollisuudet elämässä, on reilua, että heidän saamansa osuus riippuu myös siitä, kuinka paljon he ovat valmiita työskentelemään sen eteen. Tämä kannustaa oman potentiansa toteuttamiseen.

Hyvinvointivaltion käsitteessä valtiolla on tämä yhtäläisten mahdollisuuksien ja turvan luomisen vastuu. Hyvinvointivaltiossa tämä tehtävä annetaan valtiolle, koska valtio edustaa julkisena tahona yhteistä intressiä. Vaikka se ei tietenkään ole tässä tehtävässä täydellinen, se on silti ainoana demokraattisesti kontrolloituna yhteistä hyvää ajavana tahona paras valinta. Tälle hyvinvointivaltion tehtävän hoitamiselle nojaa olennaisesti valtion verotusoi-keudenkin legitimitetti: maksamme veroja valtiolle, jotta se huolehtisi universaalisten mahdollisuuksien ja turvan järjestämisestä.

Hyvinvointipalveluiden järjestämisessä tilaaja- ja tuottajatasojen erottelu

Hyvinvointivaltion käsitteen suhteen on oltava kuitenkin tarkkoja. Edellä määritellystä hyvinvointivaltion käsitteestä ei seuraa se, että kaikkien hyvinvointipalveluiden pitäisi olla julkisesti toteutettuja. Valtion velvollisuutena on huolehtia hyvinvointipalveluiden järjestämisestä (rahoittamisesta), mutta toteuttajina voivat olla julkisen tahon lisäksi myös yritykset tai kansalaisjärjestöt. Velvollisuuden hoidossa on siis erotettava toisistaan palveluiden tilaaja- ja toteuttajatasot. Paras toteutus voi edellyttää muidenkin toteuttajatahojen valintaa kuin julkisen. Vaihtoehtoisten toteuttajien välinen avoimempi kilpailu ja yhteistyö on kansalaisten parhaaksi (heidän verorahojensa hyvää käyttöä). Tämän vuoksi on hyvinvointivaltion sijaan perusteltua puhua hyvinvointiyhteiskunnasta. Tämä on ensimmäinen tärkeä askel kohti luovaa hyvinvointiyhteiskuntaa: tilaaja ja tuottaja on erotettava systemaattisesti hyvinvointipalveluiden järjestämisessä. Jos julkisella sektorilla on tilaamisesta tuottamiseen ja arviointiin ulottuva monopoli, kehittämisen intressit häviävät. Uutta tilaaja-tuottaja-mallia voi havainnollistaa seuraavalla kuvaajalla (kuva 1.8):

Kuva 1.8. Tilaaaja-tuottaja-malli

Hyvinvointiyhteiskunnassa julkisen roolin fokuointi

Yllä eriteltyssä hyvinvointiyhteiskunnan käsitteessä valtion rooli myös fokuoituu: julkisesti järjestettäviksi kuuluvat hyvinvoinnin suhteen erityisesti palvelut, jotka vaikuttavat ihmisten yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja perusturvaan (esim. universaalit koulutus- ja terveystamahdollisuudet). Julkiseen päätehtävään kuulumattomia toimintoja voidaan harmitusti yksityistää (kansallisen turvallisuuden reunaehdolla) samaan tapaan kuin esimerkiksi valtion tietokonekeskus yksityistettiin menestyväksi TietoEnatoriksi, joka hoitaa paitsi tehokkaammin vanhat julkiset tietojärjestelmät, niin hankkii alan pohjoismaisena johtajana ulkomaisilta asiakkailta Suomeen tuloja. Luomalla tällä tavalla ulkomaisilta asiakkailta tuloja synnyttäviä palveluja voitaisiin yleisemminkin tuottaa uutta rahoitusta suomalaisten hyvinvointipalvelujen ylläpitämiseksi. Kannattaisi järjestelmällisesti kartoittaa, missä meillä on julkisessa järjestelmässä osamista, joka voisi synnyttää vientituloja hyvinvointimme luovaksi rahoittamiseksi (listaten esimerkiksi 5–10 erityisen lupaavaa konkreettista liiketoimintamahdollisuutta; tässä olisi myös hyvä lähtökohta hyvinvointialan taloutemme uudeksi kärjeksi nostamiselle).

Hyvinvointiyhteiskunnassa myös kansalaisten roolia tulee vahvistaa. Tässä kuvattu hyvinvointiyhteiskunnan käsite haluaa varmistaa valtion laajan vastuun: valtion velvollisuus on huolehtia ihmisistä niin pitkälle, että kukaan ei jää markkinoiden tai toisten avun ”armoille” (ns. almuyhteiskunta). Samanaikaisesti hyvinvointiyhteiskunnassa valtion roolin suhteellinen pienentäminen vastuullistaa kuitenkin lisää kansalaisten väliseen suoraan toisista välittämiseen (mm. kansalaissektorin toiminnan kautta). Se vastustaa nykykehitystä, jossa kaikki on institutionalisoitu: luovuus on yritysten tehtävä, välittäminen valtion tehtävä, ja yksilön osaksi jää keskittyä itseensä! Hyvinvointiyhteiskunta pyrkii aktivoimaan ihmisten välittämistä myös toisista.

Hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuus on luovuus

Globaalit suuret trendit johtavat siis kilpailun kovenemisen ja väestön ikääntymisen kautta hyvinvointivaltion kustannusten kasvuun ja näin sen leikkausten paineen lisääntymiseen. Itse asiassa edes kohtuullinen taloudellinen kasvu ei riitä rahoittamaan hyvinvointivaltion kuluja tulevina vuosina.

On kuitenkin onneksi olemassa myös toinen reitti, joka on tietoyhteiskunnan ydinperiaat-

teen soveltaminen itse hyvinvointivaltioon: se on hyvinvointivaltion turvaaminen lisäämällä sen tuottavuutta innovaatioiden kautta. Kyse ei ole siis tuottavuuden lisäämisestä työntekijöiden paineita ja kiirettä lisäämällä – tähän ei olisi ylikuormitetussa tilanteessa edes mahdollista. Kyse on tuottavuuden lisäämisestä innovatiivisuudella eli teknologisten ja prosesseja (verkostomaista organisaatiota) koskevien innovaatioiden yhdistelmällä. On korostettava, että tämä ei tarkoita palvelujen siirtämistä verkkoon (vaikka sitäkin kautta niiden on hyvä olla saatavissa), vaan itse fyysisten palvelujen tuottamisprosessien uudistamista uuden teknologian ja prosessimallien avulla.

Potentiaalimme on suuri: meillä on hyvinvointivaltiossa töissä maailman korkeimmin koulutetut ihmiset. Nyt on aika ottaa heidän osaamisensa jälleen täyteen käyttöön kansainvälisen esimerkin näyttämiseksi informaatioajan hyvinvointivaltion eli luovan hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa. Suomi on toiminut suunnannäyttäjänä teollisen ajan hyvinvointiyhteiskunnassa. Nyt voimme osoittaa, että hyvinvointiyhteiskunta voidaan yhdistää myös informaatioaikaan luomalla hyvinvointiyhteiskunnan versio 2.0. Tällä tavalla Suomen malli eli hyvinvointiyhteiskunnan ja informaatiotalouden positiivinen kehä pystyy jatkamaan tulevaisuudessakin, ja yhteiskuntamme pystyy ylläpitämään sille perustuvan yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen. Tämä olisi globaalisti valtava läpimurto.

Käytännössä tämän toteutuminen edellyttää, että julkiselle sektorille saadaan aikaan myös vastaava luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri kuin edellä on kuvattu luovan talouden kohdalla. Luovuudelle on saatava positiiviset odotukset. Nykytilanteessa ongelmana on se, että parempaa toimintaa ei rakenteellisesti rohkaista, vaan itse asiassa hillitään. Jos yksilö tai yksikkö tekee jotakin innovatiivisemmin ja tuottavammin, seurauksena on yksikön budjetin leikkaus ja lisää työkuormaa yksilölle. Tarvitaan uudenlainen sopimus työntekijöiden ja työnantajan välille, jossa paremmasta toiminnasta syntyvät säästöt jäävät merkit-

tävältä osin yksikön tulevaan kehitykseen investoitavaksi ja yksilölle taataan, että säästyneestä ajasta merkittävä osa jää hänelle itselleen. Tämä mahdollisuus inhimillisempään työrytmiin ja parempaan työn ja perhe-elämän yhdistämiseen on motivoiva palkinto yhä kuormitetummassa ajassamme. Tällaisen kulttuurin käytännön toteuttaminen edellyttää työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen sopimusta, joka myös takaa, että toiminnan tehostumisessa työpaikat ovat suojattuja (jos tuottavuuden kasvu johtaa työpaikkojen vaarantumiseen, positiiviset odotukset häviävät). Kehitys vaatii myös johtajien esimerkkiä ja suunnannäyttöä. Tähän olisi syytä aloittaa Hyvinvointiyhteiskunnan johtajuuden koulutusohjelma, jossa tarkoitus olisi kuulla yritysmaailman parhaiden johtajien ajatuksia sekä julkisen puolen parhaiden käytäntöjen johtajia. Tätä koulutusohjelmaa ei pidä sekoittaa käynnissä olevaan julkisen puolen johtajien perehdyttämiseen tietoyhteiskunnan tekniseen tasoon. Kyse on nimenomaan luovuuden johtamisesta ja prosessien uudistamisesta.

Koska tietoyhteiskunnassa on niin suuri taipumus ajatella kaikkia muutoksia teknisen tason muutoksina, on syytä vielä kerran korostaa, että tutkimusten mukaan tuottavuus kasvaa kaikkein tehokkaimmin teknologisen ja prosessi-/organisatorisen innovaation yhdistämisellä. Kyse ei ole vain nykyisten asioiden automatisoinnista (vaikkakin esim. hallituksen tietoyhteiskuntaohjelman sähköinen resepti jne. tulisi toteuttaa välittömästi), vaan koko prosessien ja organisatoristen mallien arvioinnista, miten ne voidaan tehdä sekä talouden että potilaan saaman palvelun laadun kannalta mielekkäimmiksi. Yritysmaailman kokemukset osoittavat, että menestyksekkäimmät innovaatiot syntyvät, kun käyttäjät otetaan myös mukaan innovointiin. Tähän tietoverkot antavat tietysti hyviä mahdollisuuksia. Koska julkinen sektori on niin intressiladattu, olisi hyvä avata keskustelua tilaamalla selvitys sen prosessien ja organisaation kehittämisestä ulkomaiselta riippumattomalta asiantuntijaryhmältä (tyyliin Michael Hammer ja James Champy; ks. Hammer ja Champy 1994).

Kannustavia esimerkkejä parannuksista on jo olemassa. Esimerkiksi terveysalalla Tukholmassa uudelleenorganisointiin ajanvaraus- ja neuvontaprosessi niin, että kaikki tapahtuu keskitetyn palvelunumeron kautta. Numerossa koulutetut sairaanhoitajat voivat vastata yksinkertaisimpiin kysymyksiin sekä ohjata tehokkaimmin potilaat tarvitsemaansa hoitoon. Näin on pystytty välttämään merkittävä osa turhia käyntejä ja ohjaamaan ihmiset suoremmin tarvitsemaansa hoitoon. Ruotsissa on laskettu, että konseptin kulut ovat 90 miljoonaa euroa vuodessa ja säästöt 500 miljoonaa euroa. Vastaavaa on tutkittu Suomessa Sitran johdolla ja tätä kannattaisi jatkaa eteenpäin. Tähän konseptiin on mahdollista yhdistää myös Internet, kännykkä ja digitelevisio. Erilaisia hyviä kokemuksia on myös Suomessa (esimerkiksi Kotkassa on jo sovellettu yllä kuvattua mallia hyvin tuloksin). Tällaiset uudistukset poistavat hukkatyötä ja jättävät ammattilaisille enemmän aikaa varsinaiseen työhönsä keskittymiseen. Tässä työntekijöiden ja organisaation intressit yhtyvät.

Hyvinvointivaltion kansallinen kehittäminen

Tässä kuvatussa mallin läpivienti Suomessa edellyttää myös vahvempaa kansallisen tason johtamista. Tietoyhteiskunnan kehittämisessä onkin tärkeää löytää sopiva paikallisen ja kansallisen tason toiminnan tasapaino. Yksi tärkeä esimerkki hyvinvointivaltion kehittämisestä on terveysalan tehokkaat tietojärjestelmät. Tällä hetkellä asia ei etene, sillä 444 kuntaa tekevät erikseen samaa asiaa koskevia päätöksiä. Tuloksena on pahimmillaan 444 hajanaista ratkaisua, kun hyödyt tulisivat nimenomaan yhtenäisyydestä. Strategisesti onkin palautettava kansalliselle tasolle kriittiset infrastruktuuria koskevat päätökset, jotka nykyisin on jätetty kunnille. Konkreettisenä esimerkkinä terveydenhoidon tietojärjestelmät on rakennettava kansallisesti yhtenäiseksi ratkaisuksi, josta päättää valtio. Säästöt ja edut ovat valtavat.

Ilmainen ja korkeatasoinen koulutusjärjestelmä on koko mallimme perusta

Koko Suomen mallimme ja hyvinvointiyhteiskuntamme yhtäläisten mahdollisuuksien tärkein perusta on lopulta ilmainen ja korkeatasoinen koulutusjärjestelmämme. Tietoyhteiskunnassa, jossa oppiminen jatkuu koko eliniän, koulun tiedollisen tehtävän rinnalla yhtä tärkeäksi nousee myös se, että koulu luo oppilaille itseluottamuksen, sosiaalisia kykyjä yhdessä maailmassa elämiseen sekä auttaa jokaista toteuttamaan itseään: löytämään oman juttunsa, luovan intohimonsa. Tiedon siirron lisäksi tietoyhteiskunnan elinikäisen oppimisen haaste edellyttää erityisesti oppimaan oppimista, eli kykyä asettaa itse ongelmia tai ideoita, käyttää erilaisia lähteitä kriittisesti ratkaisujen rakentamiseksi sekä työskennellä tässä kaikessa yhdessä muiden kanssa. Opettajien koulutuksessa tulisi antaa entistäkin enemmän painoa näille asioille.

Koulun onnistumisessa yllä kuvatuissa tehtävissä on myös Suomen talouden perusta: pienenä maana voimme menestyä vain, jos onnistumme ottamaan väestömme potentiaalin mahdollisimman täydesti käyttöön. Tämä edellyttää, että koulujärjestelmä on kaikkialla korkeatasoinen, eli että lapsen oppimismahdollisuudet eivät riipu suuresti siitä, mitä koulua hän sattuu käymään. Tämän takaamiseksi koulujen tason vuosittaisesta vertailusta on tehtävä käytäntö, jonka pohjalta ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin (tämä voisi tapahtua olemassa olevan Koulutuksen arviointineuvoston lisäresursoinnilla). Tarvittaessa on oltava valmis myös koulujen yhdistämiseen riittävien resurssien aikaansaamiseksi sekä osittaisen verkko-opiskelun mahdollisuuksien käyttöön. Verkon avulla ja leirejä käyttämällä olisi hyvä myös yhdistää eri alueiden tunnistettuja lahjakkuuksia toisiinsa ja tarjota heille lisäoppimismahdollisuuksia (vrt. musiikkikasvatusjärjestelmämme, jossa opistoista kulkee tie Sibelius-Akatemiaan): näin voitaisiin löytää lahjakkuuksia yrittäjätyypeistä luonnontieteisiin ja kulttuurialaan.

Tietoyhteiskunnan ”raaka-aine” on tieto, ja siksi avoin tiedon infrastruktuuri tulee merkittäväksi tekijäksi. Informaation vapaata saatavuutta kannattaa edistää kaikin mahdollisin tavoin: esimerkkinä voi mainita kirjastoille kansalliset lisenssit erilaisiin tieteellisiin julkaisuihin, joita kaikki suomalaiset voisivat vapaasti käyttää (kansallisesti keskitetysti ostettuna lisenssit voitaisiin neuvotella hyvin edullisiksi). Myös julkisesti tuotettu tieto (Tilastokeskus jne.) kannattaisi mahdollisimman pitkälle tarjota ilmaiseksi suomalaisille käyttäjille. Sama koskee myös muuta julkisesti tuotettua informaatiota, kuten museoiden jne. historiallisia aineistoja. Informaation ja tiedon saatavuus kehittää suomalaisten kykyjä ja toimii myös materiaalina uuden luomiseen.

Suomen innovatiivisuuden pohja on viime kädessä sen yliopistojärjestelmä, jossa Linus Torvaldsin tapaisilla innovaattoreilla on ollut mahdollisuus leikitellä uusilla ideoilla. Tämä on perustunut siihen, että suomalainen opintorahajärjestelmä poistaa välittömiä taloudellisia paineita ja kapeaa turvallisen uran ajattelua. Linukselta kesti kahdeksan vuotta valmistua maisteriksi, mutta hän kehitteli samalla Linux-käyttäjärjestelmän! Suomalainen akateeminen vapaus on mahdollistanut myös sivistyksen (vanhan viisauden idean) itseisarvoisen kehittämisen monipuolisilla opinnoilla. Tästä sivistys- ja innovaatioperustasta ei pidä globalisoituvassa maailmassa luopua, sillä se on ainoita erityisvahvuuksiamme. Paras tie keskimääräisten opintoaikojen lyhentämiseen onkin kannustus (käynnissä olevien pääsykoejärjestelmän uudistamisen ja opinto-ohjauksen parantamisen lisäksi): 3. asteen opiskelijoille on taattava taloudellinen mahdollisuus keskittyä opintoihinsa ja tulla palkituksi näin tekemisestä, sillä se on yhteiskunnalle säästö. Siksi kannattaisi ottaa käyttöön uudenlainen opintotili, jolle opiskelija saa 5 kokonaisen vuoden opiskeluaikaa vastaavan peruselämän tuen eli opintorahaa 500 euroa/kk (periaatteessa tämä voisi olla enemmänkin, sillä opiskelun pitäisi olla vähintään yhtä kannustettua kuin työttömänä olon). Opiskellessaan opiskelija saa nostaa kuukausittain tämän summan. Kun opiskelija valmis-

tuu, hän saa pitää käyttämättömän opintotilin summan eli esimerkiksi neljässä vuodessa valmistunut saa pitää yhteiskunnan säästämän 12 x 500 euroa = 6 000 euroa. Näin opintojen aikarajaa tai sivuaineopintojen oikeuksia ei tarvitse tehdä ahtaaksi.

Yliopistojen opetuksen rahoitustilannetta tulee parantaa lisäinvestoinneilla sekä uusilla keinoilla, kuten sallimalla niille taloudellista vapautta lisäävät rahastot (mitä yliopistot ovat itse ehdottaneetkin). Tieteen rahoituksessa on olennaista, että Suomi pystyy olemaan parillakymmenellä alueella kansainvälisen tutkimuksen huippua. Näillä alueilla on huolehdittava riittävän isojen kansainvälisten yksiköiden syntymisestä. Rahoituksellisena periaatteena on oltava, että huolehditaan aina parinkymmenen kansainvälisen huippuyksikön rahoituksen kasvattamisesta 5 prosentilla vuodessa ennen muuta rahanjakoa.

Tulevaisuudessa olisi mahdollista kehittää yllä mainittu opintotilin idea laajemmaksi hyvinvointitiliksi, jota voisi käyttää yksilöllisemmin tarpeiden ja toiveiden mukaan.

Toimenpiteet

6. *Tilaaaja-tuottaja-malli*: Julkisen sektorin tilaajaroolin systemaattinen eriyttäminen toteuttajatasosta, joka voi olla julkisen lisäksi myös yksityinen tai kansalaissektori (hallitus, kunnat).
7. *Julkisen roolin fokusointi*: Julkisen tuottajaroolin keskittäminen hyvinvointiyhteiskunnan päätehtäviin ja muilta osin harkitusti yksityistämisen ja kansalaissektorin avulla kehityksen dynamisointi (hallitus, kunnat).
8. *Hyvinvointivaltion luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri*: Työntekijä- ja työnantaja-puolen sopimuksella synnytetään olosuhteet luovuuden kautta hyvinvointivaltion tuottavuuden parantamiselle (Tupo). Aloitetaan Hyvinvointiyhteiskunnan johtajien koulutusohjelma yhteistyössä yksityisen sektorin kärkejohtajien ja julkisen puolen parhaiden käytäntöjen johtajien kanssa (Sitra).

9. *Prosessi-innovaatiot:* Pyydetään kansainväliseltä riippumattomalta ryhmältä arvio hyvinvointiyhteiskunnan prosessien kehittämisestä (esim. Hammer ja Champy) (hallitus).
10. *Hyvinvointivaltion kansallinen johtaminen:* Palautetaan päätöksentekoa eräiltä osin kunnilta valtiolle. Esimerkiksi 444 kunnan erillisten tietojärjestelmäpäätösten sijaan yhtenäisen kansallisen järjestelmän kehittäminen (hallitus, STM).
11. *Koulujen arvosanat:* Toisen asteen koulujen tason vuosittainen seuraaminen ja sille perustuvat parantavat toimenpiteet (Koulutuksen arviointineuvosto).
12. *Kannustava opintotili:* Kolmannelle asteelle opintojen kannustamiseksi opintotili, jolta valmistuessa saa pitää viiden koko vuoden opintorahasta (5 x 12 x 500 €/kk) käyttämättä jääneen osan. Tämä mahdollistaa opiskeluun keskittymisen sekä kannustaa nopeampaan valmistumiseen (OPM).

3. Inhimillisesti mielekäs kehitys

Tietoyhteiskunnassa kiihkeän globaalien kehityksen inhimillisestä kestävydestä on tullut yhä suurempi kysymys. Tietoyhteiskunnan kehitystä luonnehtii tällä hetkellä hätätilan kulttuurin leviäminen taloudesta työelämään ja julkiselta taholta kansalaisten elämään. Toisesta näkökulmasta tätä voi kutsua myös riskiyhteiskunnaksi: finanssimarkkinoilla volatilitteetti on lisääntynyt, työelämässä työsuhteiden epävarmuus, julkisella taholla kriiseihin reagoiminen ja kansalaisten elämässä jatkuva kiire. Hyvinvointiyhteiskunnan antaman suojan tärkeys korostuu tietoyhteiskunnassa, jossa erilaiset riskit lisääntyvät.

Hyvinvointiyhteiskunnassa tarvitaan kuitenkin uusia keinoja, jotta kehityksestä saadaan todella tehtyä sosiaalisesti, psyykkisesti, fyysisesti ja kulttuurisesti tasapainoista. Esimerkiksi tavoitteet pidentää ihmisten työelämässä pysymistä nykykeinoin eivät ole realistisia, sillä nykyinen ihmiset eivät jaksakaan edes tämänhetkisiin eläkeikiin. Keskimääräinen eläkkeellesiirtymisen ikä on tällä hetkellä 59 vuotta. Ilman kestävämpää kehitysmallia monet muut toimenpiteet ovat siis tehottomia – ja toisin päin sanoen: kestävämmällä kehitysmallilla on merkittävä vaikutus hyvinvointiyhteiskunnan tulevaisuuden rahoitukseen (sairastavuuden ja ennen aikaisten kuolemien arvioitiin jo vuonna 1995 aiheuttavan 8,3 miljardin euron työpanoksen menetyksen). Paras kansallinen terveysohjelma on sairauksien/terveysongelmien ennaltaehkäisy eli terveyden edistäminen (ks. alla taulukossa eräiden ongelmien yleisyys), jota seuraavassa eritellään tarkemmin:

Työikäisten terveysongelmia (yli 30 v.)		
Fyysiset terveysongelmat		(%)
Ylipaino	miehet	20,7
	naiset	21,6
Niskakivut	miehet	25,8
	naiset	39,9
Hartiakivut	miehet	22,6
	naiset	39,6
Psyykkiset terveysongelmat		
Psyykinen pahoinvointi (ahdistus, masennus jne.)		18,9
Sosiaaliset terveysongelmat		
Uupumus	miehet	25,1
	naiset	25,2

Lähde: Kansanterveyslaitos (2002)

Sosiaalinen tasapaino

Edellä on kuvattu uutta luovan työn kulttuuria, jota luonnehtivat parhaimmillaan energisoivat kokemukset itsensä toteuttamisesta sekä rikastavaan yhteisöön kuulumisesta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että hyvä johtaminen ja työkuulttuuri ovat tärkeä uupumusta estävä tekijä. Kun ihmiset viihtyvät, he jaksavat parhaiten ja tämä heijastuu positiivisesti kaikkeen. Siksi näihin panostaminen on ensisijaisin tapa lisätä kehityksen kestävyyttä.

Tämä ei kuitenkaan yksinään riitä, vaan tarvitaan myös tasapainottavia tekijöitä. Pitkällä tähtäimellä kestävä luovuuden kulttuuri edellyttää työn ja vapaa-ajan tasapainoisempaa yhdistämistä. Vain näin ihmiset voivat uusintaa energiansa ja luovuutensa ja huolehtia riittävästi myös sosiaalisesta elämästään. Tällä hetkellä trendit kulkevat vastakkaiseen suuntaan: yhä useamman työpäivät ovat piteneissä, työpäivistä on tulossa yhä kovempitahtisia ja vapaa-ajan suhteet kärsivät. Tästä kertovat mm. vähentyneen perheajan myötä kasvaneet lasten psyykkiset ongelmat sekä avioliittojen hajoamiset yhä useammin.

Jatkuvassa hätätilassa toimivan työelämän seurauksena on uupumus, jossa energiaa ei riitä enää aktiiviseen vapaa-ajan elämään. Kansanterveyslaitoksen Terveys 2000 -tutki-

muksen mukaan joka neljäs työntekijä on nykyisin jonkinasteisesti uupunut. 2,5 prosentilla uupumus on jo asteella, jota voi nimittää burnoutiksi (Kansanterveyslaitos 2002).

Kehityksen tasapainoiseksi saamiseksi tarvitaan sekä työkuulttuurin muutosta että konkreettisia tapoja yhdistää työtä ja vapaa-aikaa tasapainoisemmin. Työkuulttuurissa olennaista on ottaa mukaan kohtuullisuuden periaate: aikaamme luonnehtii jatkuvasti enemmän vaatiminen, jolloin työntekijät kokevat, ettei heidän panoksensa koskaan riitä. Yllä kuvattujen työn johtamisen periaatteiden tärkeä lisäys onkin: aseta kunnianhimoisia päämääriä, jotka synnyttävät onnistumista. Tyytyväisyyden ehtoja ei saa asettaa kohtuuttomiksi eli niin tiukoiksi, että ihmiset eivät voi kokea myös riittävän usein onnistumista ja tyytyväisyyttä. Burnout-tutkimuksista tiedetään, että ilman onnistumisen kokemuksia alkaa uupumus.

Konkreettisten toimien tasolla tarvitaan työ- ja perhe-elämän tasapainoisemmin yhdistäviä malleja. Tällaisten joustavampien työaikajärjestelyiden toteutus riippuu luonnollisesti työn luonteesta ja on aina suunniteltava työnantajan ja työntekijöiden yhteistyössä. Yleisellä tasolla työntekijä- ja työnantajajärjestöt voisivat kuitenkin sopia *joustavamman työajan sopimuksen*, joka antaisi yksilöllisten tarpeiden mukaan käyttöön mm. seuraavanlaisia järjestelyjä:

- Projektityö eli työn määrittely tuloksen ja aikataulun kautta, jonka jälkeen työntekijällä on vapaus valita missä ja miten työskentelemällä (toimistolla, kotona jne.) parhaiten tuottaa tuloksen sovitussa aikataulussa.
- Työaikapankki eli mahdollisuus tehdä työtä "sisään" niin, että säästettyä aikaa voi sitten käyttää itse sopivana katsomanaan hetkenä kokonaisina vapaapäivinä tai lyhyempänä työaikana (esimerkiksi lapsen hoidon vuoksi). Tästä muodosta on jo periaatteessa sovittu. Pitemmälle kehitettynä kyse olisi mallista, jossa pankissa voi myös vähentää työaikaa vastaavasti palkkaa vähentämällä.

Molemmista järjestelyissä olennaista on se, että voi pitää vapaata silloin, kun oman elämän kannalta on sopivaa, ei vain kun työlle on sopivaa. Luonnollisesti vastavuoroisuus edellyttää, että työnantajan erityistarpeen kohdalla työntekijäkin joustaa väliaikaisesti (tämä myös mahdollistaa sen, että väliaikaisella työajan lyhentämisellä voidaan irtisanomisten sijaan reagoida kysynnän vaihteluihin). Järjestelyillä on parantuneen vapaa-ajan lisäksi merkitystä työssä jaksamiselle, sillä tutkimusten mukaan työssä jaksaminen riippuu olennaisesti mahdollisuudesta vaikuttaa työhönsä (Etlan tutkimus vahvistaa 5 000 ihmisen haastattelun perusteella, että joustavammat työaikajärjestelyt pidentäisivät ihmisten työelämässä pysymistä). Yleissopimuksen käytännön onnistuminen perustuu lopulta luonnollisesti johtajien ja työntekijöiden myönteisiin asenteisiin uutta järjestelyä kohtaan.

Psyykinen tasapaino

Edellä todettiin, että ihmiset jäävät nykyisin eläkkeelle keskimäärin 59 vuoden iässä. Suurimmaksi yksittäiseksi syyksi ovat nousseet mielenterveysyyt. Kehityksestä on tullut monelle psyykkisesti kestäväntöntä.

Hätätilan kulttuurissa erittäin yleinen psyykinen ilmiö on jatkuva stressi, joka ilmenee mm. uniongelmina. Unettomuudesta kärsii nykyisin ainakin kolmena yönä viikossa 40 prosenttia työntekijöistä ja 10–15 prosenttia on kroonisesti unettomia. Stressillä on yhteys mm. sydän-, vatsa- jne. sairauksiin. Ylistressaamisen aiheuttama sairauksien lasku yhteiskunnalle on valtava, puhumattakaan inhimillisestä hinnasta. Yllä esitetyt keinot soveltuvat myös pitkälti tämän ongelman käsittelemiseen.

Sen sijaan vakavammat mielenterveyskysymykset vaativat muita keinoja. Tutkimuksen mukaan Suomessa viidesosa väestöstä kokee psyykkistä pahoinvointia (esim. ahdistus tai masennus) (Kansanterveyslaitos 2002). Kun otetaan huomioon, miten raskaita vakavat mielenterveysongelmat ovat inhimillisesti, jo yksistään tästä syystä kaikki hoitoa haluavat ja tarvitsevat (kohtuullisin kriteerein eikä nykyisin säästökriteerein) tulisi hoitaa. Tämä

olisi myös taloudellisesti kannattavaa, sillä mielenterveysasiat aiheuttavat nykyisin jopa 26 prosenttia työpanosmenetyksistä (2,5 miljardia euroa). Lasten ja nuorten psyykkisen hoidon antamatta jättäminen on tietysti erityisen vahingollista ja se pitäisi aina hoitaa. Tällä hetkellä suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on terveydenhoidon suhteen torso: se laiminlyö terveyden psyykkistä puolta ja kyseenalaistaa näin koko hyvinvointiyhteiskunnan verotuksen perustana olevaa universaaliturvan periaatetta.

Fyysinen tasapaino

Tietoyhteiskuntaan liittyy myös se, että virtuaalinen liikkuminen (tietokone, TV, pelit jne.) korvaa fyysistä liikkumista. Osa ihmisistä luonnollisesti jatkaa fyysisiä harrastuksia. Osalle taas muut asiat ovat elämässä tärkeämpiä. Yksilöllisiä valintoja on kunnioitettava.

Kansakunnan tasolla tilanne on kuitenkin se, että näytämme informaatioähkyn sijaan kärsivän tavallisesta ähkystä (mitenkään informaatioähkyyä vähättelemättä, joka sekkin on iso ongelma). Terveys 2000 -selvityksen mukaan viidesosa työikäisistä on ylipainoisia. Ylipainolla (ja siihen liittyvillä syömistottumuksilla) on tunnetusti yhteys sydän- ja verisuonitauteihin (verenkiertoelinten sairaudet olivat hoitokustannuksista 17 % = 918 miljoonaa euroa ja työpanosmenetyksistä 12 % = 1,1 miljardia euroa vuonna 1995).

Elämämme on lisäksi yhä enemmän informaatiomässyttelyä huonoissa asennoissa. Vaikka informaatiotyö ei olekaan samalla tavalla fyysisesti raskasta kuin perinteinen teollinen työ, se kuluttaa ruumista toisella tavalla staattisten työasentojen kautta (uutena haasteena on toimistoergonomian lisäksi lisääntyneen kotona tapahtuvan etätöiden vuoksi myös kotityön ergonomia). Tutkimusten mukaan noin joka neljännellä miehellä ja 40 prosentilla naisista on hartia- ja niskaseudun kipuja. Tilannetta pahentaa se, että myös työn vastapainona oleva vapaa-aika on yhä useammalle staattista virtuaalimaailmassa (tietokone, TV, pelit jne.) elämistä.

Tarvitsemme nyt toimenpiteitä, jotka parantavat fyysistä terveyttämme ja näin hyvinvointiamme, mutta joissa vältetään holhoava sävy ja kunnioitetaan yksilöiden toisenlaisia ratkaisuja. Tällainen lähestymistapa olisi Kansallinen liikkumisohjelma, jolla inspiroidaan ihmisiä löytämään itselleen sopiva ja nautinnollinen liikkumisen muoto. Kaikkein tärkeintä on tietysti, että kodit tukisivat jo lapsia löytämään omia liikunnan muotojaan ja että koulut synnyttäisivät positiivisia kokemuksia liikkumisesta ja näin halua nauttia siitä omaaloitteisestikin. Aikuisväestöstä ei kuitenkaan tavoiteta, jos ohjelma ei ulotu työpaikoille. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi niin, että työnantajat sallivat työntekijöidensä harrastaa liikuntaa kesken työpäivänkin (osana joustavampia työaikajärjestelyjä).

Lisäksi on käytettävä muitakin keinoja. Yksi tällainen olisi Yleisradion sekä liikunta-alan järjestöjen yhteistyössä vetämä Kansallinen liikkumisohjelma, jossa eri lajien puolesta puhuisivat tunnetut urheilusankarimme. Mutta myös epäperinteisempiä liikkumisen muotoja kannattaisi tuoda esiin. Elementtejä voivat olla mm:

- yleisliikunta (Teemu Selänne), uinti (Hanna-Maria Seppälä), juoksu (Markus Pöyhönen), jalkapallo (Mikael Forssell), tennis (Jarkko Nieminen), sulkapallo (Anu Weckström), talvilajit (Kalle Palander)
- jooga, Method Putkisto (Marja Putkisto)
- kuntosali, aerobic
- hyötyliikunta (kävely töihin, hissien sijaan rappuset jne.)
- tanssi
- kävelyt ystävien kanssa
- luonnossa liikkuminen (ml. marjastus, sienestys)
- kulttuuriin tutustuminen
- enemmän ja pitempään seksiä kotona!(Jätettäköön tämä viimeinenkin ehdotus tähän toivoen, että se ei dominoi katsauksen lukijoiden mieliä raportin sisälöstä!)

Jos ihmiset liikkuisivat nykyistä enemmän, niin tällä olisi paitsi terveyteen niin myös hyvinvointiyhteiskunnan kuluihin merkittävä positiivinen vaikutus. Tämän kehityksen ylläpitämiseksi kannattaisi myös kannustaa liikumista taloudellisesti muuttamalla julkisten liikuntatilojen käyttö soveltuvilta osin ilmaiseksi (esim. uimahallit). Lisäksi liikuntakulut voisi saada tietyiltä osin vähentää verotuksessa. Tämä olisi ”aina kannattaa liikkua” -periaate, joka nyt tehtynä panostuksena säästäisi huomattavasti tulevaisuudessa. Tietoyhteiskunnan omia keinoja eli esimerkiksi Internetiä voidaan soveltaa helppokäyttöisen laihdutus- ja kuntoiluohjelman tekemiseen sekä liikuntapalvelujen keskitettyyn varaamiseen.

Lopulta yllä kuvattu tasapainoisempi luovuuden kulttuuri johtaisi paitsi mielekkäämpään elämään (työhyvinvointi sekä työn ja muun elämän tasapainoisempi yhdistäminen), niin sen kautta myös työn tuottavuuden kasvuun (johtuen paremmasta kysyntään sopeutumisesta sekä paremman energian tuomasta aikaansaamisesta) ja hyvinvointiyhteiskunnan turvaamiseen.

Kulttuurinen tasapaino

Viimeiseksi on syytä todeta vielä erikseen, että kehityksen kulttuurinen tasapaino edellyttää itsensä toteuttamista myös talouden piirin ulkopuolella. Tämän koko katsauksen läpi kulkeekin ajatus aktiivisesta elämänsenteestä, joka toteutuu talouden (yrittäjäyys) lisäksi julkisella puolella (innovatiivisuus) ja kansalais-toiminnassa (välittäminen, taide, harrastukset jne.).

Kulttuuri ja hyvinvointi ovat silloin itseisarvoja. Kysymys ei ole kulttuurialasta tai hyvinvointialasta vain taloudellisina välineinä, vaan kulttuurista ja hyvinvoinnista arvoina itsessään. Tämä merkitsee myös sellaisen kulttuurin tukemista, joka ei ole lainkaan kaupallisesti kannattavaa. Itse asiassa talous on nähtävä välineenä, jonka kuuluu vain palvella arvokasta elämää eli itseisarvojen toteutusta.

Toimenpiteet

13. *Kohtuuden työkuulttuuri*: Ihmiset eivät jaksakaan enää työkuulttuurissa. ¼ on uupunut, 10–15 % kroonisesti unettomia. Tarvitsemme kohtuuden periaatteen takaisin-tuontia työmaailmaan (yritykset).
14. *Joustavien työaikojen sopimus*: Työkeskeisyys on lisääntynyt ja vapaa-aika on kärsinyt (mm. lasten psyykkiset ongelmat ja avioerot). Tarvitsemme työnantaja- ja tekijäjärjestöjen välistä joustavampien työaikajärjestelyjen sopimusta, jonka osia ovat mm.
  - projektityö, jossa määritellään päämäärä ja työntekijä saa itse päättää, missä ja miten sen parhaiten toteuttaa
  - työaikapankki, jossa työtä voi tehdä "sisään" ja käyttää itse valitsemanaan aikana vapaapäiviin tai lyhyempiin työpäiviin (Tupo).
15. *Pääkäytön yhteiskunnassa pää kuntoon*: Psykkistä pahoinvointia (esim. masennus tai ahdistus) kokee viidesosa aikuisväestöstä. Mielenterveysongelmissa on hoidettava kaikki hoitoa haluavat ja tarvitsevat, jotta hyvinvointiyhteiskunnan perustana oleva universaalien turvan peruste ei murene. (STM, Kela, kunnat).
16. *Kärsimme informaatioähkyn lisäksi tavallisesta ähkystä*: Virtuaalisen liikkumisen korvatussa fyysistä liikkumista ylipaino-ongelma on kasvanut. Joka viides suomalainen on ylipainoinen, millä on yhteys sydän- ja verisuonitauteihin (17 % kustannuksista). Tarvitaan ei-holhoava ja yksilöiden erilaiset ratkaisut tunnustava Kansallinen liikkumisohjelman (Yle, liikuntajärjestöt).
17. *”Aina kannattaa liikkua” -periaate*: Julkisten liikuntatilojen soveltuvin osin ilmaiseksi muuttaminen (esim. uimahallit) ja liikuntamenojen verovähennysoikeus (hallitus).
18. *Kulttuurin itseisarvo*: Huolehditään, että kulttuuria rahoitetaan myös itseisarvona (OPM).

4. Globaali kulttuuri

Suomen mallin pohjana olevan välittämisen arvon on globaalissa kehityksessä kohdistuttava suomalaisten lisäksi muihinkin. Meidän on kuljettava kohti yhteistä kehitystä, joka kannustaa kaikkia eteenpäin. Kehityksen on oltava globaalissa mittakaavassa kestävä. Tämä edellyttää Suomelta nykyistä suurempaa avoimuutta.

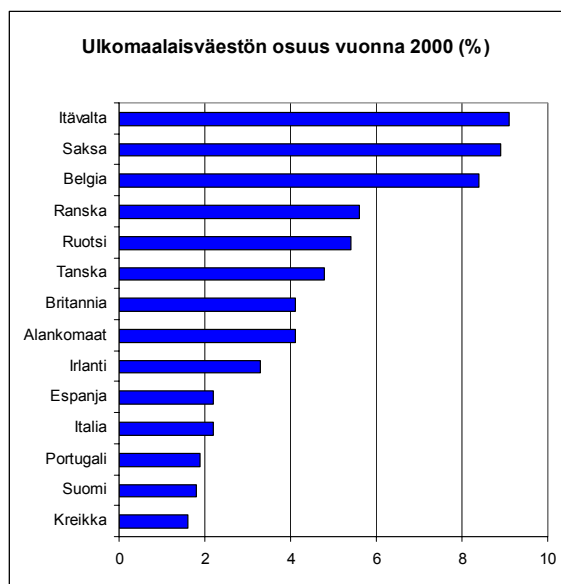
Myös luovuuden kulttuurimme vaaliminen edellyttää avoimempaa kulttuuria. Näin eettiset ja taloudelliset syyt vievät samaan suuntaan. Tarvittava kehitys on nähtävä Suomen kannalta ensisijaisesti mahdollisuutena.

Portсарin sydämestä vastaanottavaan kulttuuriin

Suomessa ulkomaalaisten osuus eli 1,8 prosenttia väestöstä on Euroopan toiseksi alhaisin Kreikan jälkeen. Lisäksi maahanmuuttajistamme yli 1/3 on etniseltä alkuperältään suomalaisia ja myös avioliiton perusteella Suomeen on muuttanut suuri ryhmä. Näin emme ole vielä juurikaan avautuneet vapaammalle maahanmuutolle.

Väestömme on kuitenkin ikääntymässä nopeasti niin, että tuloksena on kohta ”eläkeläisten Suomi”. Itse asiassa väestökehitys kääntyy laskuun jo vuonna 2010, ellei nettomuutto ole vuodessa 15 000–20 000 henkilöä ainakin vuoteen 2020 saakka. Vain maahanmuuton kautta myös elatussuhde eli työssäkäyvien suhde elätettäviin (kuten eläkeläiset) voidaan saada tasapainoisemmalle pohjalle. Yritykset tulevat niin ikään tarvitsemaan ulkomaalaisia työntekijöitä, kun kotimaisten tarjonta niukenee (ks. kuva 1.10).

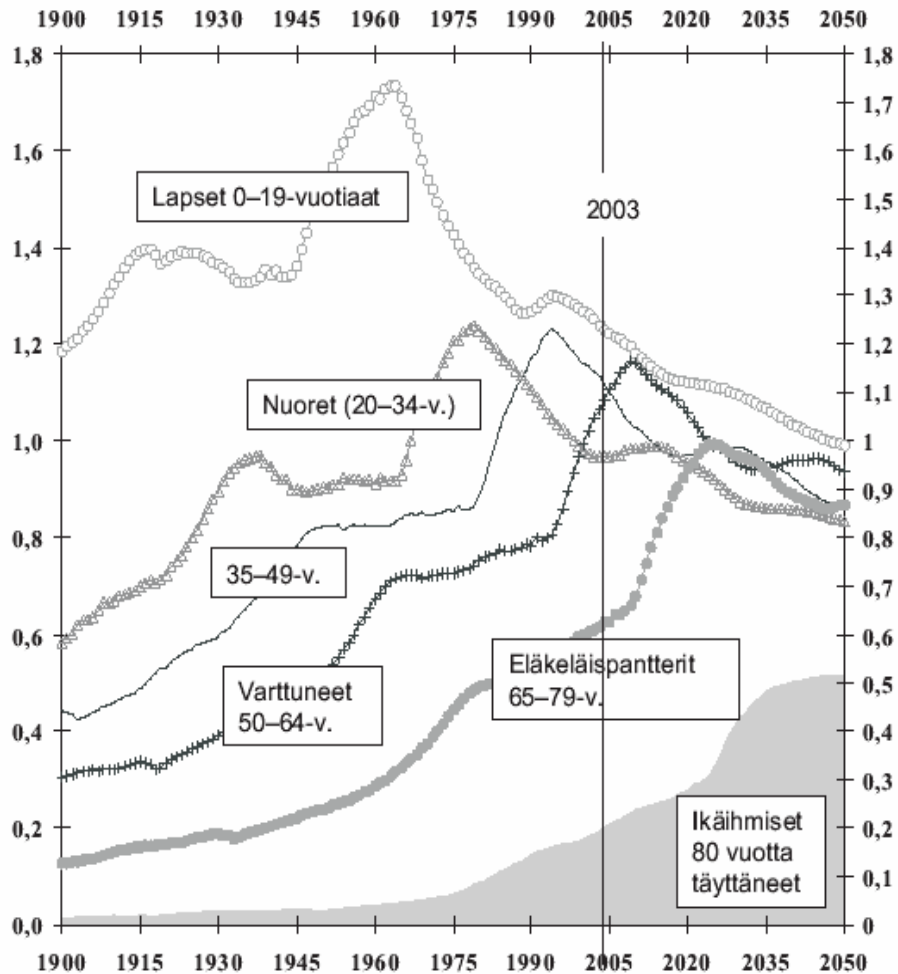
Käytännössä tässä mainittuihin haasteisiin vastaamiseksi meidän tulisi nostaa maahanmuuttajien määrää ainakin 5 000 työntekijällä perheineen per vuosi (sisältäen niin korkeakuin matalapalkkaisia työntekijöitä). Tämä on hallittavissa oleva määrä. Tehtävä tulee kuitenkin olemaan Suomelle välttämättömyytensä ja mahdollisuutensa lisäksi vaikea. Kansainvälisesti ottaen kysymys on tietysti hyvin pienestä avautumisesta, mutta Suomi on ollut historiallisesti poikkeuksellisen homogeeninen maa, mikä on jättänyt asenteisiimme tietyn ennakkoluuloisuuden ulkomaalaisia kohtaan. Esimerkiksi EVAn tutkimuksen mukaan 60 prosenttia suomalaisista uskoo yhä, että

Kuva 1.9. Ulkomaalaisväestön osuus vuonna 2000 (%)

Lähde: Münz (2003)

Kuva 1.10. Suomen väestön ikärakenteen kehitys vuoteen 2050

Lähde: Parkkinen (2002)

ulkomaalaiset tulevat Suomeen käyttäkseen hyväkseen järjestelmäämme ja että ulkomaalaisten myötä rikollisuus lisääntyy. Asenteidemme on avauduttava globaalin maailman tasalle. Suvaitsevaisuuden arvon on elettävä kulttuurissamme.

Globalissa maailmassa emme voi eettisistä emmekä käytännön syistä jatkaa sulkeutuneisuutta. Meidän on vapauduttava asenteesta, jota voi kutsua portsarin sydämeiksi. Suomi ei voi toimia kuin kapakan ovella oleva tiukka portsari, joka valikoi nihkeästi: ”Sinä pääset sisään, sinä et”.

Yliopistojen kansainvälistäminen

Yksi kaikkein parhaista tavoista integroida maahantulijoita suomalaiseen elämään on kansainvälisten opiskelijoiden Suomeen tulon helpottaminen. Kuuluminen syntyy opiskelijalle helpommin muodostuvista ystävä-, rakkaus- jne. suhteista sekä tehokkaammin kehittyvästä kielitaidosta. Tämän hetken ongelma on, että 60 prosenttia valmistuvista opiskelijoista olisi valmiita jäämään Suomeen, mutta jos heillä ei ole heti työpaikkaa, he joutuvat lähtemään Suomesta. Lisäksi opiskelulupa pitää uusia vuosittain hitaalla prosessilla. Olti järkevää antaa ulkomaalaisille opiskelijoille valmistumisen jälkeen oikeus esimerkiksi

kuuden kuukauden asemaan työttömänä työnhakijana ja ulottaa opiskelulupa alusta lähtien koko opiskeluaikaksi. Tässä on olennaista hallinnon asenteiden muuttuminen.

Kansainvälistyminen täytyy nähdä kuitenkin kaksisuuntaisena tienä. Voimme hyötyä globaalista osaamisesta myös panostamalla omien opiskelijoidemme kansainvälisiin opintoihin. Myös tähän kannattaa investoida jatkossa entistä enemmän.

Sama koskee yliopistojen tutkijoita. Tällä hetkellä Suomessa tutkijoista vain 1,6 prosenttia on ulkomaalaisia, kun EU:n keskiarvo on yli 4 prosenttia (tutkijoiden suhteen tilanne on siis vielä huonompi kuin yleisen väestön, vaikka juuri tieteen kuuluisi määritelmällisesti olla luonteeltaan kansainvälistä). Yliopistojen on entistäkin tietoisemmin avauduttava globaaliin rekrytointiin. Parhaimmillaan merkittävä osa professoreistamme olisi alansa kansainväliseen kärkeen kuuluvia tutkijoita.

Mutta samoin kuin opiskelijoiden kohdalla, kyse on kaksisuuntaisesta prosessista. Tieteen globalisoituminen tapahtuu myös tutkijoidemme kansainvälisen toiminnan kautta. Siksi Suomen Akatemian kannattaisi entisestäänkin lisätä rahoitusta ulkomailla tapahtuvaan tutkimukseen, konferensseihin osallistumiseen jne., mikä on edullinen tapa saada kärkitason kansainvälistä osaamista. Juuri näin syntyvien kansainvälisten yhteistyöverkostojen kautta Suomeen voidaan saada myös tulemaan lisää kovatasoisia ulkomaalaisia tutkijoitakin.

Maahanmuutto, ulkomailla toimiminen ja kansainvälinen verkostoituminen on nähtävä toisiaan täydentävinä strategioina, joita kaikkia tarvitaan.

Yritysten osaajien pitäminen ja saaminen

Globaaleilla yrityksillämme on puolestaan tarpeena kansainvälisesti kokeneiden osaajien rekrytoiminen tiiminvetäjiksi ja tutkijoiksi. Suomessa nämä on jo työllistetty. Vaihtoehtona on siksi yksiköiden siirtäminen ulkomaille tai osaajien saaminen Suomeen.

Yritysten haasteena on myös omien osaajiemme pitäminen Suomessa. Tietyillä ehdoilla ulkomailla työskentely luonnollisesti hyödyttää Suomea: varsinkin jos on kyse eipysyvistä Suomesta muutosta. Kuitenkin jos osaajien lähtö ylittää heidän tulonsa, kehitys ei ole kestäväällä pohjalla. Tällä hetkellä Suomi on juuri tällä tavalla osaajien nettoviejä. Tilastokeskuksen mukaan Suomesta muuttaa koko ajan enemmän pois korkeasti koulutettuja. Esimerkiksi vuonna 2001 Suomesta lähti 5 700 korkeasti koulutettua osaajaa, mikä oli yli kaksinkertaisesti kolme vuotta aiempaan verrattuna. Luvut ovat nopeassa kasvussa ja tarvitsemme tilanteeseen korjausta.

Yllä kohdassa luova talous kuvattu työn verotuksen kohtuullistaminen on keskeinen tekijä osaajien pitämisen ja saamisen parantamiseksi. Verotuksen on kannustettava luovaa työtä. Vain olemalla kansainvälisesti verotuksessa kohtuullisella tasolla, Suomi voi olla houkutteleva sekä omille että ulkomaalaisille osaajille.

Richard Florida on tutkimuksessaan osoittanut kuitenkin, miten osaajien saaminen edellyttää myös laajempaa avointa luovuuden kulttuuria. Osaajia houkuttelee avoin luovuuden kulttuuri: monikulttuurinen ympäristö, joka on tunnettu avoimuudestaan erilaisten ihmisten erilaisille ideoille – luovasta draivistaan (Florida 2002). Hyvä esimerkki on Pii-laakso eli San Francisco Bay Area, jonka insinööreistä nykyisin kolmannes on Intiasta ja Kiinasta ja yhteensä noin 40 prosenttia insinööreistä on muualta tulleita (Saxenian 1999): San Franciscon alue on ollut paitsi avoin teknologiselle luovuudelle niin luovuudelle erilaisten elämäntyylien suhteen (tältä alueelta ovat levinneet mm. hippiliike, homoliike, erilaiset itämaiset filosofiat jne.). Florida korostaa, että nykyisin kilpailu luovista osaajista perustuu yhä enemmän paikan kulttuuriselle rikkaudelle ja avoimuudelle: tähän sisältyvät mm. elävä ravintolaelämä, katukulttuuri, musiikkiklubit, pienet galleriat, uudet teatteri- ja tanssiryhmät, urheilu- ja muut vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet jne., joihin kaupunkien pitää panostaa. Olennaista on yleinen vapauden arvo sananvapauden kulttuurista

ravintolakulttuuriin ja seksuaalisen vapaamielisyyteen.

Vetovoimainen alue tarvitsee avoimen luovuuden kulttuurin lisäksi myös tätä vastaavan imagon: Suomen tilanne on paradoksaalinen. Periaatteessa Suomi on teknologisesti luoville osaajille maailman kiehtovimpia paikkoja sijoittua. Suomea voi oikeutetusti pitää maailman Mobiilina Piilaaksona, joka johtaa globaalin mobiilin telekommunikaatioalan kehitystä. Maailmassa, jossa mobiilista teknologiasta on tulossa tärkeämpää kuin perinteisestä desktop-teknologiasta, Suomi on alan osaajille periaatteessa yhtä mielenkiintoinen paikka kuin Piilaakso. Tämä ei ole kuitenkaan Suomen imago maailmalla. Suomen teknologista menestystarinaa ei ole vielä onnistuttu riittävästi markkinoimaan. Nokian osalta tämä on jo pitkälti tapahtunut, mutta esimerkiksi Suomen vahvuutta kansainvälisesti suurta huomiota herättävällä open source -alalla (Linux) ei ole hyödynnetty. Tulevaisuudellemme on ratkaisevaa osata kehittää Suomen vetovoimaista imagoa. Tämä voi lopulta perustua vain aidolle kansainvälisyydelle.

Huippujen houkuttelemiseksi ”tarjous, josta ei voi kieltäytyä”

Luovuuden kulttuurissa myös huippuosaajien merkitys kasvaa. Kyse on maailmanlaajuisesti aivan kärkiluokan kykyjen tarpeesta. Meidän on luonnollisesti vahvistettava omaa koulutusjärjestelmäämme tältä kannalta, mutta globaalissa maailmassa tarvitaan myös strategiaa, jolla Suomi voi houkuttaa jo olemassa olevia huippuja työskentelemään suomalaisten ryhmien kanssa (tämä on yksi keskeinen tapa myös vahvistaa omaa järjestelmäämme).

Luovien huippuosaajien houkuttelemiseksi onkin syytä laatia erillinen strategia, jota voisi nimittää ”tarjous, josta ei voi kieltäytyä” -strategiaksi. Vaikka tällainen tarjous olisi hyvinkin avokätinen, Suomen kansainvälisen huippuosaajan maahamme muutosta saama hyöty on huomattavasti sen taloudellista kustannusta suurempi. Taloudellisten seikkojen lisäksi on olennaista, että tarjous tekee koko perheen tulon asumisesta ja puolison työluvista lasten opiskelumahdollisuuksiin helpoksi. Tarkoitus

helpoksi. Tarkoitus on, että huippuosaajat muodostavat suomalaisten kanssa ryhmiä, joissa myös oma osaamisemme kehittyy.

Tätä tarkoitusta varten Suomen Akatemiaan voitaisiin perustaa erillinen rahasto, josta voi hakea rahaa kansainvälisen huipun Suomeen saamiseksi. Tavoitteiksi voitaisiin nostaa:

- 5 Nobel-tason huippututkijaa vuodessa, joille suomalainen ryhmä ympärille (ei välttämättä nobelisteja, henkilöitä, jotka tekevät tulevaisuutta)
- 5 huipputaiteilijaa vuodessa, jotka opettavat suomalaisia taiteilijoita
- lisäksi tuetaan kansainvälisten huippujen kutsumista esiintymään.

On huomattava, että kansainvälisten huippujen saaminen perustuu suomalaisten kansainvälisiin yhteistyöverkostoihin, ei pelkkään rahaan. Tällä tavalla saadaan myös paras tulos, jossa kaikilla on intressit yhteistyön syventämiseen.

Kansainvälisiä huippuja kannattaa kutsua myös Suomen johtaviin elimiin, kuten esimerkiksi Tiede- ja teknologianeuvostoon.

Globaali vastavuoroisuus

Tämän katsauksen lähtökohtana on ollut, että globalisaation pitää olla vastavuoroista. Siksi esimerkiksi yllä kuvatussa Suomen avoimuudessa maahanmuutolle ei ole kyse vain Suomen edusta, vaan laajemmin välittämisestä ja kehityksen kestävytydestä.

Onkin laskettu, että avoimemmat lyhytaikaisetkin työluvat (kaikenlaisissa töissä) olisivat kehitysmaille yksi tärkeimpiä keinoja parantaa niiden tilannetta tuottaen niille vuosittain 200 miljardia dollaria eli nelinkertaisesti koko nykyisen kehitysavun (joka on 50 miljardia dollaria). Tämä olisi rakenteellisesti hyvin tärkeää, koska rahan lisäksi kehittyneemmistä maista siirtyisi kehitysmaihin osaamista ja liiketoimintaa. AnnaLee Saxenian on osoittanut, kuinka esimerkiksi paljon työvoiman siirtymistä sisältävän kaksikon Piilaakso-Aasia välille on syntynyt aivovuodon (brain drain) sijasta aivokierto (brain circulation): Piilaaksossa työskennelleet kiinalaiset ja in-

tialaiset palaavat kotimaihinsa, jossa he perustavat omia yrityksiä ja verkostoivat kotimaidensa yrityksiä alan parhaisiin osaajiin (Saxenian 2004). Eettisesti on kestävämpää vaatia pääoman ja tavaroiden vapaampaa liikumista ja kieltää työvoiman vapaampi liikkuminen. Pääoman oikeuksia pitää täydentää ihmisten oikeuksilla. Tämänhetkinen outo tilanne vastaa sitä, että sanomme tavaralle: ”Vapaus on perusoikeutesi. Olet syntynyt vapaaksi!” ja toteamme sitten ihmiselle: ”Mutta et sinä.”

Globaalin uuden työnjaon kohdalla on syytä myös muistaa, että rutiinityön osittaisessa siirtymisessä köyhempiin maihin on kyse niiden mahdollisuudesta nousta köyhyydestä, emmekä voi tätä periaatteellisesti kokonaan vastustaa. Suomalaiset yritykset työllistävät jo nykyisin melkein 400 000 työntekijää ulkomailla. Meidän onkin alettava nähdä globalisaatio vastavuoroisena prosessina, josta me voimme hyötyä, mutta jossa meidän on itsekin annettava. On kehitettävä vastavuoroisia verkostoja (tässä suhteessa 400 000 työntekijää ulkomailla ovat meille positiivinen resursi).

Toinen kehityksille kriittinen tekijä niiden aseman parantamiseksi on se, että vapaasta kaupasta tehdään molemmin suuntaisesti reilua. Tätä voisi kutsua qui pro quo -sopimukseksi: kehittyneiden maiden, kuten Suomen, IT-alan kasvun kannalta on keskeistä, että kehitysmaat vapauttaisivat IT-markkinoitaan. Suomen oma historia osoittaa, että esimerkiksi telekommunikaatioalalla protektionismi ei ole paras tapa kehittää sitä, vaan kilpailun vapauttaminen edistää paremmin maiden omaa kansallista intressiä. Tässä tarvitaan kuitenkin qui pro quo -vastavuoroisuutta: kehityksiltä kaupan vapauttamisen pyytäminen samaan aikaan, kun kehittyneet maat itse suojelevat markkinansa niiden päätuotteilta, on moraalitonta. Se on sama kuin ihminen ehdottaisi kumppanilleen ”vapaata seksisuhdetta” ja lisäisi: ”Se tarkoittaa, että minä saan harrastaa seksiä vapaasti kenen kanssa tahansa, mutta sinä et!” Kehityksille maatalous- ja tekstiilituotteet ovat kriittinen $\frac{2}{3}$ niiden viennistä, mutta juuri näillä alueilla kehittyneet maat

estävät vapaata kauppaa. On laskettu, että reilu kauppa maataloudessa tuottaisi kehityksille jo yksistään 120 miljardia dollaria eli yli tuplasti koko nykyisen kehitysavun. Tämä olisi erittäin tärkeä muutos, koska näin kehitysmaat voisivat itse parantaa tilannettaan taloudellisen toimintansa kautta. Maataloustukien poistaminen kehittyneissä maissa on siksi kriittistä (luonnollisesti tavalla, joka tekee muutoksesta oikeudenmukaisen myös alan työntekijöille). Näin poistuisi yksi keskeinen rakenteellinen tekijä, joka pitää kehityksimaita alistettuna globaalissa taloudessa. Qui pro quo.

Minimaalinen teko – vaikkakin symbolisesti äärimmäisen tärkeä – on kehityksavun sitoumuksistamme kiinnipitäminen. Suomi on sitoutunut YK:n päämäärään, jonka mukaan kehittyneiden maiden kehityksapu olisi vähintään 0,7 prosenttia BKT:stä. Tällä hetkellä maamme kehityksapu on tästä vain puolet ja kehittyneiden maiden keskiarvo 0,23 prosenttia. Kehittyneiden maiden lupauksesta kiinnipito toisi kehityksmaille lähes tuplasti nykyisen 50 miljardin dollarin avun lisää. Sitoumukselta pitää kiinni mm. Norja. Tämänhetkinen tilanteemme on häpeällinen. Suomen on pidettävä kehityksapuitoumukselta kiinni ja edistettävä sen kautta yhä enemmän myös tiedon vapaata siirtymistä (open source). Kehityksapulupauksemme lunastaminen vastaisi vasta vaatimatonta pyyntöä: ”Voisitko ajatella käyttäväsi ajastasi 0,7 % muista välittämiin?”

Suomen mallilla eli sosiaalisen oikeudenmukaisuuden yhdistämisellä tietoyhteiskuntaan on nykyisessä globalisaatiossa tärkeä rooli. Mikään kehittyneet maa ei nosta tällä hetkellä edellä kuvattuja aiheita esiin. Suomi on tietysti pieni maa, mutta Suomella on arvostusta sosiaalisesti kestävämmän globaalien tietoyhteiskunnan kehittämisessä. Tässä katsauksessa esitetty Suomen hyvinvointiyhteiskunnan tietoyhteiskuntaan yhdistävä malli jatkaa vanhoja eurooppalaisen perinteen arvoja. Tästä syystä Suomi voisi aloittaa ajamalla ensin EU:ssa näiden arvojen toteutusta globaalien tietoyhteiskunnan kehittämisessä. Kyseiset arvot voi nähdä myös universaalien ihmisoi-

keuksien perinteen ilmaisuksi, jotka ovat tulleet kirjatuiksi niin Yhdysvaltain perustuslakiin kuin yleismaailmallisesti YK:n julistuksiin. Näin ollen Suomen mallissa voi olla pohjaa inhimillisemmille arvoille perustuvan globaalinkin tietoyhteiskuntakehityksen ajamiseen, jonka puolesta Suomella on eettinen velvollisuus toimia kaikilla mahdollisilla kansainvälisillä foorumeilla.

0,7 % BKT:stä pitäminen ja tiedon vapaamman siirtymisen ajaminen (open source) (hallitus).

Toimenpiteet

19. *Portsarin sydäimestä avoimeen kulttuuriin:* Toimitaan niin, että maahanmuuttajien määrä lisääntyy vuosittain 5 000 työntekijällä (sekä matala- että korkeapalkkaiset työt) perheineen sekä eettisistä syistä että väestölliseen tarpeeseemme vastaamiseksi (hallitus, eduskunta).
20. *Kansainvälisten opiskelijoiden aseman parantaminen:* Ulkomaalaisten opiskelijoiden Suomeen jäämiseksi helpotetaan heidän opiskelu- ja työlupakäytäntöjään (TM).
21. *Kansainvälisen tutkimuksen tukeminen:* Tutkimuksen kansainvälistämiseksi lisätään entisestäänkin rahoitusta tutkijoiden kansainväliselle toiminnalle ja näin syntyvien yhteistyöverkostojen kautta kutsutaan Suomeen tutkijoita (Suomen Akatemia).
22. *Vapaamielinen luovuuden kulttuuri:* Yrittysten osajien pitämiseksi ja saamiseksi vaalitaan verotuksen keventämisen lisäksi vapauden arvolle perustuvaa luovuuden kulttuuria (sananvapaudesta ravintoloihin ja seksuaaliseen liberalismiin) (kaupungit, hallitus).
23. *”Tarjous, josta ei voi kieltäytyä” –strategia huippujen houkuttelemiseksi:* Otetaan tavoitteeksi houkutella vuosittain 5 Nobeltason huippututkijaa ja 5 huipputaiteilijaa Suomeen (Suomen Akatemia).
24. *Qui pro quo:* Vastavuoroinen globalisaatio eli maatalouden kaupan vapauttaminen IT-alan kaupan vapauden ajamisen perustana (hallitus).
25. *”Voitko käyttää 0,7 % ajastasi muista välittämiseen?”:* Kehitysapulupauksemme

Yhteenveto toimenpide-ehdotuksista

Seuraavassa listataan edellä tarkemmin perustellut ja kuvatut päätoimenpide-ehdotukset välittävän, kannustavan ja luovan Suomen rakentamiseksi. Niissä on kyse hyvinvointivaltiomme puolustuksesta globaalissa tietoyhteiskunnassa eli Suomen mallin version 2.0 rakentamisesta. Toimenpiteiden aikajänteeksi on tarkoitettu kahden vuoden sisällä, jonka jälkeen ne alkavat olla jo myöhemmän rajalla.

Luova talous – ”välitön viiden prosentin sykäys -strategia”

Luova talous eli laaja innovaatiopohjainen kasvu

1. *Luovuuden talous, jonka kärkinä kulttuuri- ja hyvinvointialat IT:n lisäksi:* Tämän rahoittamiseksi kansallinen tutkimus- ja kehityspanos nostetaan nykyisestä 3,6 %:sta BKT:stä vähintään 4,0 %:iin ja rahoitusta suunnataan kulttuuri- ja hyvinvointialoille niin, että molemmilla aloilla julkisen panostuksen reaali kasvu on vähintään 5 % vuosittain (hallitus, tiede- ja teknologianeuvosto, Tekes, muut rahoittajat).
2. *Bisnesluovuus:* Tutkimus- ja kehitysrahoitusta suunnataan myös bisnesluovuuden eli liiketoimintamallien ja markkinoinnin kehittämiseen, mukaan lukien alan koulutus, niin että alan julkisen reaali panostuksen kasvu on vähintään 5 % vuosittain.

Työntekoon, yrittämiseen ja luovuuteen kannustava verotus

3. *”Verohelvetistä verokiirastuleen”:* Tarvitsemme verotusta, joka kannustaa työhön, yrittäjyyteen ja luovuuteen ja synnyttää näin verotulot hyvinvointiyhteiskunnan rahoittamiseksi. Tätä varten on kohtuullistettava työn verotusta (tuloverotusta) 5 %-yksikköä läpi skaalan (hallitus).

4. *Rakenteellisen työttömyyden murtaminen:* Matalapalkkaisten alojen työnantajan sosiaalivakuutusmaksuja kannattaa keventää 5 %-yksiköllä vähemmän koulutettujen rakenteellisen työttömyyden vähentämiseksi luomalla työpaikkoja mm. palveluihin (hallitus).

Luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri

5. *Luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri:* On vahvistettava työkuulttuuria, joka tukee luovaa yhdessä tekemistä. Yhä enemmän tällainen työ tapahtuu perinteisen toimiston ulkopuolella, mikä merkitsee mahdollisuutta tehostaa työntekijöiden vähentämisen sijaan työtiloja (työtilat ovat palkkojen jälkeen suurin kustannuserä). Tällä tavalla voidaan saavuttaa ainakin 5 %:n tehostus (yksityinen ja julkinen sektori).

Luova hyvinvointiyhteiskunta eli hyvinvointiyhteiskunta versio 2.0

Luovan hyvinvointiyhteiskunnan malli hyvinvointivaltiomme turvaamiseksi

6. *Tilaaaja-tuottaja-malli:* Julkisen sektorin tilaajaroolin systemaattinen eriyttäminen toteuttajatasosta, joka voi olla julkisen lisäksi myös yksityinen tai kansalaissektori (hallitus, kunnat).
7. *Julkisen roolin fokusointi:* Julkisen tuottajaroolin keskittäminen hyvinvointiyhteiskunnan päätehtäviin ja muilta osin harkitusti yksityistämisen ja kansalaissektorin avulla kehityksen dynamisointi (hallitus, kunnat).

Luovuuden kulttuuri tuottavuuskasvun pohjaksi

8. *Hyvinvointivaltion luovuuden johtamis- ja työkuulttuuri:* Työntekijä- ja työnantaja-puolen sopimuksella synnytetään olosuhteet luovuuden kautta hyvinvointivaltion tuottavuuden parantamiselle (Tupo). Aloitetaan Hyvinvointiyhteiskunnan johtajien koulutusohjelma yhteistyössä yksityisen sektorin kärkijohtajien ja julkisen puolen

parhaiden käytäntöjen johtajien kanssa (Sitra).

9. *Prosessi-innovaatiot*: Pyydetään kansainväliseltä riippumattomalta ryhmältä arvio hyvinvointiyhteiskunnan prosessien kehittämistä (esim. Hammer ja Champy) (hallitus).

Hyvinvointivaltion kansallinen johtaminen

10. *Hyvinvointivaltion kansallinen johtaminen*: Palautetaan päätöksentekoa erältä osin kunnilta valtiolle; esimerkiksi 444 kunnan erillisten tietojärjestelmäpäätösten sijaan yhtenäisen kansallisen järjestelmän kehittäminen (hallitus, STM).

Oppiminen hyvinvointiyhteiskuntamme perustana

11. *Koulujen arvosanat*: Toisen asteen koulujen tason vuosittainen seuraaminen ja sille perustuvat parantavat toimenpiteet (Koulutuksen arviointineuvosto).
12. *Kannustava opintotili*: Kolmannelle asteelle opintojen kannustamiseksi opintotili, jolta valmistuessa saa pitää viiden koko vuoden opintorahasta (5 x 12 x 500 €/kk) käyttämättä jääneen osan. Tämä mahdollistaa opiskeluun keskittymisen sekä kannustaa nopeampaan valmistumiseen (OPM).

Inhimillisesti mielekäs kehitys

Sosiaalisesti kestävä kehitys

13. *Kohtuuden työkuultuuri*: Ihmiset eivät jaksakaan enää työkuultuurissa. ¼ on uupunut, 10–15 % kroonisesti unettomia. Tarvitsemme kohtuuden periaatteen takaisin tuontia työmaailmaan (yritykset).
14. *Joustavien työaikojen sopimus*: Työkeisyys on lisääntynyt ja vapaa-aika on kärsinyt (mm. lasten psyykkiset ongelmat ja avioerot). Tarvitsemme työnantaja- ja tekijäjärjestöjen välistä joustavampien työaikajärjestelyjen sopimusta, jonka osia ovat mm.

- projektityö, jossa määritellään päämäärä, ja työntekijä saa itse päättää, missä ja miten sen parhaiten toteuttaa.
- työaikapankki, jossa työtä voi tehdä "sisään" ja käyttää itse valitsemanaan aikana vapaapäiviin tai lyhyempiin työpäiviin (Tupo).

Psyykkisesti kestävä kehitys

15. *Päänkäytön yhteiskunnassa pää kuntoon*: Psyykkistä pahoinvointia (esim. masennus tai ahdistus) kokee viidesosa aikuisväestöstä. Mielenterveysongelmissa on hoidettava kaikki hoitoa haluavat ja tarvitsevat, jotta hyvinvointiyhteiskunnan perustana oleva universaalinen turvan periaate ei murene (STM, Kela, kunnat).

Fyysisesti kestävä kehitys

16. *Kärsimme informaatioähkyn sijaan tavallisesta ähkystä*: Virtuaalisen liikkumisen korvatussa fyysisestä liikkumisesta ylipaino-ongelma on kasvanut. Joka viides suomalainen on ylipainoinen, millä on yhteys sydän- ja verisuonitauteihin (17 % kustannuksista). Tarvitaan ei-holhoava ja yksilöiden erilaiset ratkaisut tunnustava Kansallinen liikkumisohjelma (Yle, liikuntajärjestöt).
17. *"Aina kannattaa liikkua" -periaate*: Julkisten liikuntatilojen soveltuvin osin ilmaiseksi muuttaminen (esim. uimahallit) ja liikuntamenojen verovähennysoikeus (hallitus).

Kulttuurisesti kestävä kehitys

18. *Kulttuurin itseisarvo*: Huolehditaan, että kulttuuria rahoitetaan myös itseisarvona (OPM).

paamman siirtymisen ajaminen (open source) (hallitus).

Globaali kulttuuri

Portсарin sydäimestä avoimeen kulttuuriin

19. *Portсарin sydäimestä avoimeen kulttuuriin:* Toimitaan niin, että maahanmuuttajien määrä lisääntyy vuosittain 5 000 työntekijällä (sekä matala- että korkeapalkkaiset työt) perheineen sekä eettisistä syistä että väestölliseen tarpeeseemme vastaamiseksi (hallitus, eduskunta).

Kansainvälinen tiedemaailma

20. *Kansainvälisten opiskelijoiden aseman parantaminen:* Ulkomaalaisten opiskelijoiden Suomeen jäämiseksi helpotetaan heidän opiskelu- ja työlupakäytäntöjään (TM).
21. *Kansainvälisen tutkimuksen tukeminen:* Tutkimuksen kansainvälistämiseksi lisääntään entisestäänkin rahoitusta tutkijoiden kansainväliselle toiminnalle ja näin syntyvien yhteistyöverkostojen kautta kutsutaan Suomeen tutkijoita (Suomen Akatemia).

Vapauden kulttuuri luovuuden yllyttäjänä

22. *Vapaamielinen luovuuden kulttuuri:* Osajien pitämiseksi ja saamiseksi vaalitaan verotuksen keventämisen lisäksi yleiselle vapauden arvolle perustuvaa luovuuden kulttuuria (ml. ravintolat, seksuaalinen liberalismi) (kaupungit, hallitus).

Huippujen houkuttelu

23. *"Tarjous, josta ei voi kieltäytyä" –strategia huippujen houkuttelemiseksi:* Oetaan tavoitteeksi houkutella vuosittain 5 Nobel-tason huippututkijaa ja 5 huipputaiteilijaa Suomeen (Suomen Akatemia).

Globaali vastuullisuus

24. *Qui pro quo:* Vastavuoroinen globalisaatio eli maatalouden kaupan vapauttaminen IT-alan kaupan vapauden ajamisen perustana (hallitus).
25. *"Voitko käyttää 0,7 % ajastasi muista välittämiseen?":* Kehitysapulupauksemme 0,7 % BKT:stä pitäminen ja tiedon va-

Kirjallisuusviitteet

Alahuhta, Matti ja Himanen, Pekka (2003). *Luovan työn kulttuurin viisi pääperiaatetta* teoksessa Slotte, Sebastian ja Siljola, Sevi (toim.) (2003) *Cameo*. Helsinki: WSOY.

Benner, Chris (2002). *Work in the New Economy: Flexible Labor Markets in Silicon Valley*. Oxford: Blackwell.

Brynjolfsson, Erik ja Hitt, Lorin M. (2000). *Computing Productivity: Firm-level Evidence*. Cambridge, MA: MIT – Sloan School Center for E-business, working paper.

Carnoy, Martin (2000). *Sustaining the New Economy: Work, Family and Community in the Information Age*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Castells, Manuel (2000a). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 1: The Rise of the Network Society*. 2nd edn. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (2000b). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 3: End of Millennium*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel (2001). *The Internet Galaxy*. Oxford: Oxford University Press.

Castells, Manuel (2004). *The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 2: The Power of Identity*. 2nd edn. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel ja Himanen, Pekka (2002). *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model*. Oxford: Oxford University Press.

Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.

Hallituksen tietoyhteiskuntaohjelma (2004). *Tietoyhteiskuntaohjelma*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Hammer, Michael ja Champy, James (1994). *Reengineering the Corporation*. New York: HarperBusiness.

Himanen, Pekka (2001). *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age*. New York: Random House

Himanen, Pekka (toim.) (2004a). *Gloaali tietoyhteiskunta: Kehityssuuntia Piilaaksosta Singaporeen*. Helsinki: Tekes.

Himanen, Pekka ja Castells, Manuel (2004b). *Piilaakson ja Suomen tietoyhteiskuntamallit* teoksessa Himanen (2004a).

Himanen, Pekka (2004c). *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age* teoksessa Castells (ed.) (2004), *The Network Society*. London: Edward Elgar.

Howkins, John (2001). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas*. New York: The Penguin Press.

Jorgenson, Dale ja Stiroh, Kevin (2000). *Raising the Speed Limit: US Economic Growth in the Information Age*. Brookings Papers on Economic Activity, volume 2. Washington, DC: The Brookings Institution.

Jorgenson, Dale ja Yip, Eric (2000). *Whatever Happened to Productivity? Investment and Growth in the G-7* teoksessa E. R. Dean et al. (2000). *New Developments in Productivity Analysis*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Kalliokoski, Matti (2004). *Eurooppalaiset tietoyhteiskuntamallit* teoksessa Himanen (2004b).

Kansanterveyslaitos (2002). *Terveys ja toimintakyky Suomessa: Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset*. Helsinki: Kansanterveyslaitos.

Koski, Heli; Rouvinen, Petri ja Ylä-Anttila, Pekka (2002). *Tieto & Talous: Mitä uudesta taloudesta jäi*. Helsinki: Edita.

Kurjenoja, Jaana (2003). *Kansainvälinen palkkaverovertailu 2003*. Helsinki: Veronmaksajat.

Maslow, Abraham (1954). *Motivation and Personality*. New York: Longman, 3rd edn, 1987.

Maslow, Abraham (1962). *Toward a Psychology of Being*. New York: John Wiley and Sons, 3rd edn, 1999.

Münz, Rainer (2003). *Demographic change, international migration and the recruitment of labour in Europe*. AMPI Background readings.

Parkkinen, Pekka (2002). *Hoivapalvelut ja eläkemenot vuoteen 2050*. Helsinki: VATT.

Saxenian, AnnaLee (2004). *Piilaakso 2000-luvulla* teoksessa Himanen (2004b).

Sichel, Daniel (1997) *The Computer Revolution: An Economic Perspective*. Washington, DC: The Brookings Institution.

Vartiainen, Matti ym. (2004). *Hallitse hajautettu organisaatio*. Helsinki: Talentum.

Wong, Poh Kam (2004). *Singaporen tietoyhteiskuntamalli* teoksessa Himanen (2004b).